2002, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ Բ, ԹԻՎ 24 (140)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐ ԱՄԱՆՈՐ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Յանուն Հոր և Որդույ և Հոգույն Սրբոյ, Ամէն:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ հայոց

Աղոթարար հոգով ամենքիդ հետ ենք տարեմուտի այս գիշեր և Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Հայրապետական Մեր օրհնությունն ենք բերում ձեզ ի Հայաստան, Արցախ և ի Սփյուռս:

Առանձնակի խորհուրդ ունի տարեմուտի գիշերը՝ ավարտ և սկիզբ, վախճան և ծնունդ: Հանգուցակետում այս խտանում է կյանքը, և ավելի զգալի դառնում նրա ընթացքը: Ավելի ամբողջական ենք տեսնում մեր ապրած տարին, անդրադառնում հաջողություններին, ափսոսում կորուստների ու բացթողումների առիթով և մեր եզրահանգումները ելակետ դարձնում նոր տարվա անելիքների համար:

Ժամանակը մեր իրագործումներով է շոշափելի և իրական: Մենք ենք ժամանակը ժամանակ դարձնում, տարին՝ տարի ու դարը՝ դար: Խոսել ժամանակի մասին, նշանակում է խոսել այդ ժամանակում մարդու գործերի մասին:

Հրաժեշտ ենք տալիս 2002 թվականին: Հրաժեշտ ենք տալիս լրագրող Տիգրան Նաղդալյանի ոճրագործ սպանության հետ կապված վերջին օրերի անհանգստությունն ու վրդովմունքը մեր հոգում, որ ստվերեցին տարեմուտի մեր ուրախությունը, սակայն ոչ մեր լավատեսությունը, քանզի տարին անցավ բազմաթիվ դժվարություններով ու լուծման կարոտ կարևոր խնդիրներով հանդերձ, այնուամենայնիվ, հայրենական կյանքում հատկանշված է խաղաղությամբ, ձեռնադրյալ հոգևորականներ, ընդարձակվող բարեգործություն, Սուրբ Էջմիածնի հավատքի նորոգում և օրհնության բաշխում հայոց Սփյուռքում: Կարևոր ձեռքբերում որպես հիշենք հայրենի Կառավարության որոշմամբ Գևորգյան Հոգևոր ճեմարանին բարձրագույն կրթական հաստատության կարգավիճակի շնորհումը և հանրակրթական դպրոցներում Հայ Եկեղեցու պատմության ուսուցումը, շնորհիվ որի Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցին առավել ճանաչելի դառնալով, առավել սիրելի պիտի լինի մեր զավակներին՝ նրանց հոգիները զորացնելով մեր հայրերի հավատքով: Քույր եկեղեցիների հոգևոր առաջնորդների ու ներկայացուցիչների հետ Մեր հանդիպումներով վերստին հաստատեցինք մեր եղբայրությունը, հավաստեցինք համագործակցելու մեր

ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ

ների կայունությամբ և բարեհույս ձեռքբերումներով: Գոհություն և փառք Աստծո, որ անցնող տարում միասին պահեց ազգս հայոց, կամք ու արիություն պարգևեց համատեղ ջանքերով դժվարությունները հաղթահարելու, անկախության մեր նվաճումները շարունակական դարձնելու և ի սփյուռս աշխարհի հայ կյանքը կենսունակ պահելու:

Բոլորիս համար քաջալերական առիթներ եղան «Հայաստան-Սփյուռք» երկրորդ համաժողովի հրավիրումը, Արցախի «Հյուսիս-հարավ» մայրուղու կառուցման նպատակով կազմակերպված հանգանակությունը և հայրենաշեն բազմաթիվ ծրագրեր, որ բարերար հայորդիները իրականացրել են Հայաստանում ու Արցախում՝ իբրև վկայություն առ Հայրենին իրենց սիրո ու նվիրումի:

Անցնող 2002 թվականին ձեռքբերումներ ունենք նաև եկեղեցական մեր կյանքում: Վերաբացված և նորաօծ եկեղեցիներ, նոր պատրաստակամությունը՝ հանուն աշխարհում հոգևորի արժևորման ու խաղաղության զորացման:

Ամեն նոր տարվա գլխավոր մաղթանքն է խաղաղությունը: Այսօր, երբ մեր հայացքը ուղղված է 2003 թվականին, մեր հոգու առաջին ձգտումը, առաջին կարևորության մեր նպատակը, սիրելի հայորդիք, պիտի լինի համազգային մեր միասնականության առավել ամրապնդումը, մեր Հայրենիքի կայունության ու խաղաղության պահպանումը, որպեսզի Հայաստանը գիտությամբ, կրթությամբ ու մշակույթով հզոր, շեն ու բարգավաճ՝ միշտ լինի ապավենն ու հույսը համայն հայության:

2003 թվականը հանգուցային է նախագահական և խորհրդարանական ընտրություններով: Արդար և օրինավոր ընտրությունները հիմնական պայման են ամուր պետականության: Աղոթքը դարձնենք մեզ ուղեկից և արդարը գործենք:

Շարունակությունը՝ էջ 2

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏԳԱՄԸ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ԵՎ ԱՍՏՎԱԾՀԱՅՏՆՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

(Սուրբ Էջմիածին, 2003 թ. հունվարի 6)

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»

(Ղուկ. 2, 14):

Փառք Քեզ, Թագավոր Երկնավոր, որ Աստվածհայտնության խորհրդի առջև զավակները ազգիս ի Հայաստան և ի Սփյուռս համախումբ՝ հոգևորական ու աշխարհական դասերով այսօր ողջունում են միմյանց Քո Սուրբ Ծննդյան ավետիսով: Շինական ու տեսական գործիչ, զինվոր, մտավորականություն և ուսանողություն, մեծ ու մանուկ ունկնդիր ենք 1700-ամյա Միածնաէջ Քո Սուրբ Տաճարից բաշխվող «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» երկնածայն պատգամին, որը մեր հայացքի առջև պարզել է խորախորհուրդ պահը Սուրբ Ծննդյան, երբ Բեթղեհեմի երկնքում կանգ առավ առաջնորդող պայծառ Աստղը:

Փառք Քեզ, Թագավոր Երկնավոր, ազգս հայոց վերստին ապրում է Քո Սուրբ Ծննդյան մխիթարությունը, մոգերի հետ երկրպագում ենք Քեզ, հովիվների հետ փառաբանում և հրեշտակների գնդերի հետ օրհնաբանում «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Աստվածային գթառատ ու ողորմած Սիրով Փրկիչ ծնվեց աշխարհին: Տերը տիեզերաց Մանկացավ ու աշխարհ եկավ, որպեսզի ադամական մեղքով չարի որոգայթներում մոլորյալ և Աստծուց հեռացած մարդը նորոգվի, նորոգվի և աշխարհը մարդով: Մարդկանց հոգիներին ազատություն բերելու, մարդկանց արդարության ու խաղաղության կոչելու համար Աստված հաշտության Իր ձեռքը մեկնեց ու տվեց սիրո անգերազանցելի օրինակը: Բեթղեհեմի մսուրում ծնունդ առավ Արդարության Արեգակը և Խաղաղության Իշխանը, որպեսզի աշխարհում անբաժան լինեն ազատությունը, արդարությունն ու խաղաղությունը: Արդարև, Հիսուսի ծնունդը վերածնունդն է մարդու՝ Աստծո հետ հաշտության շնորհով և «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» հրավերով:

Բոլոր ժամանակներում մարդկության փայփայած երազն է խաղաղությունը՝ իբրև պայման ապահովության, բարօրության ու երջանկության: Որքան տեսություններ են մշակվել, սկզբունքներ առաջադրվել, միջոցներ ու ջանքեր ներդրվել հանուն խաղաղության, սակայն չեն լռել պատերազմի որոտները, չեն դադարել դավն ու թշնամությունը, ավերածությունները, չեն վերացել սովը, թշվառությունն ու կարիքը, քանզի միշտ չէ, որ մարդկությունը հետամուտ է Քրիստոսի պատգամած խաղաղությանը՝ մարդկային հոգում սիրո, ազատության և արդարության Ավետարանի հաղթանակին:

«Խաղաղութիւն թողում ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ. ոչ որպէս աշխարհս տայ, տամ ես ձեզ» (Հովհ. 14. 27): Քրիստոսապարգև խաղաղությունը աշխարհի համար է, իհարկե՝ բայց ոչ աշխարհից: Աշխարհին ծանոթ խաղաղությունը ավելի հաճախ շահերից է բխում, շահերով ու հանգամանքներով պայմանավորվում, հաճախ և բռնությամբ հաստատվում ու պահպանվում: Ուստի և այն չի կարող հաստատուն ու անշրջելի լինել և առավել ևս, չի կարող լինել այն իրական բարիքը, որը բարիք է պտղաբերում, քանզի մշտապես լի է հակամարտության փոխվելու վտանգով:

Այսօր Սուրբ Երկրում խաղաղության օրհներգության փոխարեն ձայնում է թշնամությունը, և մահաբեր համազարկեր են հնչում: Այսօր աշխարհը անհանգստությամբ ականատես է երկրագնդի տարբեր անկյուններում ահաբեկչության սարսափներին ու անմեղ բյուր կյանքեր խլող և ավերներ սփռող պատերազմներին: Մեր ժողովրդի սրտում արնածոր են վերքերը Հայոց Ցեղասպանության, որը տակավին չի գտել համընդհանուր դատապարտություն պետությունների կողմից և շարունակում է մնալ քաջալերություն նոր եղեռնագործությունների համար, ինչպես ժամանակին Հոլոքոստի: Մեր հոգին այսօր խռովված է նաև Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության փխրուն խաղաղությամբ, քանզի հակառակ կողմից շարունակ պատերազմի վերսկսման անլուրջ կոչեր են հնչում: Փակուղի է առաջնորդվում պատմական իր հողում ապրող արցախահայության հիմնահարցը, երբ անարդարորեն ու հիմնազուրկ կերպով առնչվում է տարածքային ամբողջականության սկզբունքին և ոտնահարվում մարդու և ազգի ազատ ապրելու բնական, արդար ու օրինական իրավունքը:

Շարունակությունը՝ էջ 2

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Սկիզբը՝ էջ 1

Ապավինենք արդարությանը և մեր խղճի ձայնին ունկնդիր, պատասխանատվության անհնարաբար զգացումով ու մեր ժողովրդի հարուստ խոհեմությամբ գործելով՝ ընտրությունները դարձնենք ձեռքբերում, զորացնենք մեր պետականությունը, որպեսզի կարող լինենք իրականացնել մեր իղձերն ու երազները, հասնել Արցախի օրինական պահանջի արդար վճռմանը և հաստատուն քայլերով ընթանալ դեպի զարթոնքով լեցուն նոր օրը Հայաստանի:

Սիրելի բարեպաշտ հայորդիք ի Հայաստան, Արցախ և ի Սփյուռս: Նախախնամության կամոք մեր ժողովրդի կյանքում նոր տարվա հետ հավատի, հույսի ու սիրո նորոգման երկնային մի նոր հրավեր է հնչում: Լրանում է Աստվածակառույց Սուրբ Էջմիածնի օծման 1700-ամյա տարեդարձը և Սուրբ Գրիգոր Նարեկացու «Մատյան Ողբերգության» աղոթագրքի 1000-ամյակը: Տարեմուտի խորհրդաշար այս պահից եկեք բացենք մեր հոգիները երկնաձայն այս հրավերի առջև և սիրով շաղախենք մեր կյանքը, սիրո արժեքով գնահատենք մեր նպատակները:

Ուղիղ մեկ տարի առաջ ասացինք, որ ուխտավորի ճանապարհ ենք անցնում: Հաստատուն է ուխտավորի մեր ընթացքը: Մեր Ուխտի մարմնացումն է Հայոց պետականությունը՝ ամենայն հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնով: Այսօր վերանկախացյալ ու նորոգվող Հայաստանի տեսիլքի միջից լսենք մեր պատմության ձայնը, մեր նախնյաց պատգամը, մեր հողի կանչը, մեր սրբերի ու նահատակների արյան պահանջը, որպեսզի միշտ ուխտյալ հոգով սիրենք Աստծուն, մեր Հայրենիքն ու Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցին:

«Հինն անց, և ահա նոր եղև ամենայն» (Բ Կորնթ. 5.17): Թող նոր տարին սկիզբ առնի ու շարունակվի նոր Օրհնությամբ, նոր հաջողություններով ու նոր ուրախություններով, և Շնորհը, Սերն ու Խաղաղությունն Աստծո լինեն մեզ հետ և բոլորի:

Շնորհավոր Ամանոր: Բարի նոր տարի:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏԳԱՄԸ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

Սկիզբը՝ էջ 1

Արդարությունը կհաղթանակի, պատերազմի որոտները կլռեն, ազգամիջյան հակամարտությունները և հասարակական ճգնաժամերը կհարթվեն, երբ մարդկությունը աշխարհի խաղաղության ուղիներից առավել ցանկա և փնտրի Քրիստոսի պարգեւած խաղաղության փրկարար ճանապարհը, երբ իրավունքն ու մարդասիրության արժեքները առաջնորդողը կդառնան մարդկային կյանքի: Այսպես միայն խաղաղությունը կարող է ճշմարտորեն հաստատվել ընկերային կյանքում՝ դառնալով արարման ձգտում, միմյանց նեցուկ լինելու, միմյանց ուրախությամբ ու տխրությամբ ապրելու մեծագույն կարողություն ու երջանկություն:

Այսօր սիրելի ժողովուրդ հայոց, Բեթղեհեմյան այրում խանձարուրված Սիրո ակունքից, հավատի ու հույսի Սիոնի բարձունքներից խաղաղության լույսը իջել ու ամփոփվել է մեր եկեղեցիների կանթեղներում և ինչպես դարեր շարունակ, բաշխվում է «Խաղաղություն ամենեցուն» մաղթանքով, որպեսզի Տիրոջ խաղաղությունը բնակվի մեր մեջ ու մեր հոգիներից սփռվի ազգային-հասարակական մեր կյանքին ու համայն աշխարհին:

Սուրբ Ծննդյան «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» ավետիսով Փրկչին ենք տեսնում՝ այսօր վերստին մեր հողին, մեր կյանքին իջնող, որ հայոց հավերժական Մայր Աթոռով միշտ նորոգ լինի մեր հավատը և Աստվածապավինության մեր ուխտը:

Աստված մեզ հետ է: Մեզ հետ է խաղաղության Իր ողջույնով: Այս է մեր հավատը: Ընդունենք Տերունական ողջույնը, ճշմարտապես սիրենք միմյանց և հաճության ու խաղաղության Տիրոջ կամքը փափագելով՝ ծառայենք մեկմեկու ու միասին՝ մեր Հայրենիքին ու Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցուն: 2003 թվականը դարձնենք նոր հույսերի ու սպասումների, Հայրենիքում ու Սփյուռքում ազգային մեր կյանքի զորացման, մեր հավատի վկայության նշանակալի մի նոր տարի:

Մարդացյալ Աստծո սեղանի առջև միասնաբար հայցենք, որ Տերը Իր խնամքի ներքո անսասան պահի Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցին, Իր օրհնության ու շնորհի մեջ պահպանի ու զորացնի Նվիրապետական մեր Աթոռների Գահակալներին՝ Ն.Ս.Օ. Տ.Տ. Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսին, Երուսաղեմի Հայոց Ամենապատիվ Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկյանին, Կոստանդնուպոլսի Հայոց Ամենապատիվ Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մութաֆյանին, Հայ Եկեղեցու ուխտապահ ու նվիրյալ ողջ հոգեւոր դասը և ի ծագս աշխարհի հավատավոր համայն մեր ժողովրդին:

Հայրապետական սիրով և օրհնությամբ Սուրբ Ծննդյան Մեր բարեմաղթությունները ենք հղում հայոց պետական ավագանուն՝ ի գլուխ Հայաստանի Հանրապետության Նախագահ Տիար Ռոբերտ Քոչարյանի, ԼՂՀ նախագահ տիար Արկադի Ղուկասյանի և Հայաստանում հավատարմագրված դիվանագիտական առաքելությունների ու միջազգային կազմակերպությունների բոլոր ներկայացուցիչներին:

Թող Փրկչի Հայտնությամբ ծնունդ առնող Խաղաղությունը, որպես մանուկ՝ Աստվածածնի հոգածությամբ խանձարուրվի բոլոր հարկերից ներս, խնամվի ու զորանա մեծ ու փոքր բոլոր ժողովուրդների բարի կամքով, վստահությամբ ու համագործակցությամբ, որ ազգերը սուսերներից խոփեր ձուլեն ու ավիններից՝ մանգաղներ և աշխարհի բոլոր անկյուններում տարածվի «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» օրհներգությունը:

Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ.
Ձեզ եւ Մեզ Մեծ Աւետիս: Ամէն:

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Իտալիայի դեսպանը հրաժեշտ տվեց Գարեգին Բ Կաթողիկոսին

Դեկտեմբերի 14-ին հրաժեշտի այցով Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին այցելեց Իտալիայի արտակարգ և լիազոր դեսպան Պաոլո Անդրեա Տրաբալտան, որն ավարտում է դիվանագիտական առաքելությունը Հայաստանում:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ընդունելով դեսպանին, բարձր գնահատեց նրա ջանքերը հայ-իտալական բարեկամության ամրապնդման գործում: Նորին Սրբությունը նշեց նաև Հայ Առաքելական և Հռոմի Կաթոլիկ եկեղեցիների միջև առկա ջերմ և եղբայրական հարաբերությունները:

Նորին Սրբությանը ջերմ ընդունելության համար երախտագիտություն հայտնելով՝ պրն. Տրաբալտան մասնավորապես նշեց. «Հայաստանում ապրած տարիներիս ընթացքում Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածինն ինձ համար եղել է ցանկալի վայր, ուր հաճախ այցելել եմ ու աղոթել նրա կամարների ներքո»:

Հրաժեշտից առաջ Վեհափառ Հայրապետը դեսպանին մաղթեց հաջողություն հետագա դիվանագիտական առաքելության մեջ:

Վազգենյանցիների «Արեւագալը Գեղարդում» լազերային սկավառակը արժանացել է «Անուշ» մրցանակի

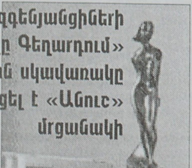

Լոս Անջելեսում կազմակերպվող Հայ երգի ամենամյա մրցույթում (Armenian Music Awards) հոգեւոր երաժշտության այս տարվա լավագույն ալբոմ է ճանաչվել Սևանի Վազգենյան դպրանոցի «Լուսավորիչ» երգչախմբի «Արեւագալը Գեղարդում» լազերային սկավառակը: Այսուհետ դպրանոցի սաներին իրենց հաղթանակի մասին մշտապես կհիշեցնի մրցանակաբաշխության գլխավոր պարգեւը՝ «Անուշ» արձանիկը:

«Արեւագալը Գեղարդում» սկավառակը «Լուսավորչի» երկրորդ ալբոմն է: Առաջինը Կոմիտասի «Պատարագն» էր: Այս անգամ երգչախմբի կատարմամբ ձայնագրվել են Ներսես Շնորհալու Արեւագալի երգերը, ինչպես նաև տարբեր տոների շարականներ: Շարականների ձայնագրությունն իրականացրել է Հայաստանի կոմպոզիտորների միության «Բրեւիս» ձայնագրման ստուդիան:

Վազգենյան դպրանոցի եռաձայն երգչախումբը ստեղծվել է երկու տարի առաջ՝ դպրանոցի տեսուչ Տ. Բագրատ վրդ. Գալստանյանի անմիջական նախաձեռնությամբ: Գեղարվեստական ղեկավար Շոթա Վարդանյանի և դպրանոցի վերջին լսարանի սան Արթուր սարկավագ Պետրոսյանի ղեկավարությամբ երգչախումբն այս տարի առաջին անգամ բարձրացել է նաև պրոֆեսիոնալ բեմ:

Գարեգին Բ Կաթողիկոս. «Եկեղեցին և ժողովուրդը ձեզ են սպասում»

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում ձեռնադրվեց 12 նոր սարկավագ

Դեկտեմբերի 24-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում հանդիսավորապես նշվեց Սբ. Ստեփանոս Նախավկայի և առաջին մարտիրոսի տոնը:

Սուրբ Ստեփանոսը Քրիստոսի եկեղեցու առաջին 7 սարկավագներից մեկն էր, որ եղավ հանուն Քրիստոսի նահատակված առաջին քրիստոնյան:

Տոնի առիթով Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի տաճարում՝ Սբ. Ստեփանոս խորանի առջև, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ, մատուցվեց Սբ. Պատարագ: Պատարագիչն էր Տ. Ներսես արք. Պոզապալյանը:

Ստեփանոս Նախավկայի հիշատակության օրը Հայ եկեղեցում համարվում է նաև սարկավագների տոն, և ավանդաբար կատարվում է սարկավագական ձեռնադրություն: Հընթացս Սբ. Պատարագի, ձեռամբ սրբազան հոր, սարկավագական աստիճան ստացան Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի ու Սևանի Վազգենյան դպրանոցի 12 սաներ, ովքեր հաջողությամբ հանձնել էին սարկավագական քննությունները:

Սբ. Պատարագից հետո Վեհարանում նորընծա սարկավագներին իր օրհնությունը տվեց նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետը:

«Եկեղեցին և ժողովուրդը ձեզ են սպասում... Սիրեցեք Սբ. Էջմիածինը և արժանիորեն կրեք այն սքեմը, որ երկյուղածություն, սեր և հարգանք է ծնում յուրաքանչյուր հայորդու հոգում»,- ասաց Նորին Սրբությունը՝ մաղթելով սարկավագներին հավատքի ամրություն ու նվիրյալ ծառայություն:

Այսօր Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում ծառայում է մոտ 50 սարկավագ: Նրանցից 27-ին, ովքեր այս տարվա ընթացքում պաշտպանել են իրենց ավարտաճառերը, Վեհափառ Հայրապետը հանձնեց նաև Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի ավարտական վկայականներ:

Նույն օրը՝ երեկոյան ժամերգության ընթացքում, Մայրավանքում տեղի ունեցավ դպրական ձեռնադրություն և ուրարների տվչություն:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսի բանախոսությունը «Հայաստանյայց Առաքելական Սբ. Եկեղեցին 21-րդ դարում» թեմայով

Դեկտեմբերի 23-ին «Թեքեյան» մշակութային կենտրոնում ՀՌԱԿ հանրապետական վարչությունը կազմակերպել էր կլոր սեղան՝ «Հայաստանյայց Առաքելական Սբ. Եկեղեցին 21-րդ դարում» թեմայով:

Քննարկումներին հրավիրված էր Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որը հանդես եկավ բանախոսությամբ:

Վեհափառ Հայրապետն անդրադարձավ Հայ եկեղեցու կողմից գերակայություններ նկատվող խնդիրներին՝ որպես այդպիսիք ներկայացնելով համայնքային կյանքի ձեւավորման և եկեղեցաշինության, քրիստոնեական դաստիարակության, սոցիալական ծառայության ոլորտները: Հայոց Հայրապետը գերակա խնդիրների շարքը դասեց նաև Հայ եկեղեցու կանոնադրության հաստատումը, որի մշակման աշխատանքները դեռևս ընթացքի մեջ են: Նորին Սրբությունն անդրադարձավ նաև եկեղեցի-պետություն հարաբերություններին, ներկայացրեց Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի Հայ եկեղեցու նվիրապետական աթոռների հետ ներկայիս հարաբերությունները:

Հավարտ բանախոսության Վեհափառ Հայրապետը պատասխանեց ներկաների հարցերին:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Գարեգին Բ Կաթողիկոսի ցավակցական գիրը Հրանտ Մաթեւոսյանի մահվան կապակցությամբ

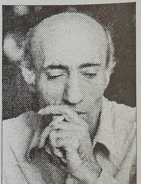

Խոր ցավով տեղեկացանք մեր ժողովրդի արժանավոր զավակ, մեծանուն գրող Հրանտ Մաթեւոսյանի անժամանակ մահվան մասին:

Հանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբանության և Գերագույն Հոգեւոր Խորհրդի, ծանր կորստի այս պահին վշտացյալ Մեր հոգու անկեղծ ցավակցություններն ենք բերում Մաթեւոսյան սգակիր ընտանիքին, ննջեցյալի բոլոր հարազատներին և մեր ժողովրդի բարեպաշտ զավակներին:

Վաստակյալ մտավորական և հայրենասեր հայորդի Հրանտ Մաթեւոսյանը գրական իր վաստակով հավելեց փառքը մեր ժողովրդի՝ անթառամ հիշատակ թողնելով հայորդյաց հոգիներում:

Աղոթում ենք, որ Ամենողորմ Տերն Իր բարեգթությամբ երկնային լուսեղեն հարկերում հանգստություն պարգեւի ննջեցյալի հոգուն և մխիթարության ու սփոփանքի բյուր շնորհներ ննջեցյալի այրուն, զավակներին ու մերձավորներին:

«Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի. ամէն»:

Վշտակից և աղոթարար՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՄՆ-ի Հայց. Եկեղեցւոյ Արեւմտեան թեմի առաջնորդ Տ. Վաչէ արք. Յովսէփեանի Սուրբ Ծննդեան պատգամը

Աստուծոյ ողորմութեամբ դարձեալ կը պատրաստուինք տօնախմբելու մեր Տիրոջ ու Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան կենսատու տօնը։

Արդարեւ, Աստուած Իր անհուն սէրը յայտնեց մարդկութեան՝ Բեթղեհէմի Սուրբ Քարայրին մէջ ծնած Նոր Արքայով, որ Աստուծոյ Որդին է եւ Փրկիչը մեր հոգիներուն։ Հայց. եկեղեցին այս հրաշալի մարդեղութիւնը կը կոչէ «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի»։ Աւետարանին մէջ կը կարդանք. «Քանի որ Աստուած այնպէս սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ Իր Միածին Որդին տուաւ, որպէսզի ով որ հաւատայ Անոր, չկորսուի, այլ ընդունի յաւիտենական կեանքը» (Յովհ. Գ 16)։

Հակառակ որոշ դժուարութիւններու, 2002 թուականին Մայր Հայրենիքը ապրեցաւ խաղաղ եւ արձանագրեց նորանոր յաջողութիւններ։ Մեր մաղթանքն է, որ ազատ ու անկախ Հայաստանը բարգաւաճի եւ գտնէ իր բնականոն վիճակը։

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի իմաստուն ղեկավարութեամբ, շարունակեց իր կրօնական, կրթական եւ ազգային առաքելութիւնը։ Մեծ թիւով հոգեւորականներ ձեռնադրուեցան, որոնք հոգեւոր ծառայութիւններ կը մատուցանեն Հայրենիքի մէջ։

Համայն աշխարհի հայութիւնը եւ յատկապէս Մայր Աթոռը, կը պատրաստուի Մայր Հայրենիքի եւ արտասահմանի մէջ տօնախմբելու Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի օծման 1700-ամեակը։ Այս տօնախմբութիւնները հոգեկան գնծութեան եւ վերանորոգման առիթներ պիտի հանդիսանան համայն հայութեան, ինչպէս նաեւ քրիստոնեայ աշխարհի համար, որոնք պիտի մասնակցին այս տօնախմբութիւններուն։

Անցնող տարին Արեւմտեան թեմի եւ մեր բոլոր ծուխերուն համար եղաւ յառաջադիմութեան շրջան մը։ Առաջնորդարանի Տիգրանեան Համալիրի աշխատանքները շարունակուեցան եւ աւարտեցան Նազարէթ եւ Սիմա Գալայճեան Սրահի, ներքին մուտքի՝ Վարնըմ եւ Տոքթ. Պէրի Փօլ Կալերիայի, Արմէն եւ Կլորիա Համբար Պաշտօնական Դահլիճի, Առաքել եւ Շաքէ Աղասարգիսեան Գրադարանի կառուցումները։ Ներկայիս կը կառուցուի Առաջնորդարանի կամարաձեւ պաշտօնական արտաքին մուտքը։ Աստուծոյ օգնութեամբ մօտ ապագային կը պատրաստուինք Մայր եկեղեցւոյ կառուցման աշխատանքներուն։

Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ աղօթենք աշխարհի խաղաղութեան, Հայաստանի եւ Արցախի ապահովութեան եւ հզօրացման համար։ Նոյնպէս աղօթենք Սուրբ Երկրի խաղաղութեան եւ Տէրունական սրբավայրերու ապահովութեան համար։

Մեր աղօթքն ու մաղթանքն է, որ Նորածին Փրկիչը միշտ բնակի մեր հոգիներուն եւ սրտերուն մէջ եւ Իր իմաստութեամբ առաջնորդէ մեզ՝ բոլորս։

Ամանորի եւ Սուրբ Ծննդեան տօներուն առթիւ ի սրտէ կը շնորհաւորենք Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ առողջութեան եւ արեւշատութեան լաւագոյն մաղթանքներով հանդերձ։ Կը շնորհաւորենք նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Վսեմաշուք Տիար Ռոպերտ Քոչարեանը, Արցախի Հանրապետութեան Նախագահ Վսեմաշուք Տիար Արկադի Ղուկասեանը, Հայաստանի եւ Արցախի Կառավարութեան ղեկավարները եւ մեր համայն հայրենակիցները։ Կը մաղթենք նաեւ, որ Նորածին Փրկչի կենսատու օրհնութիւնները շարունակեն առատապէս բաշխուիլ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Նախագահին եւ իր ընտանիքին վրայ։

Մեր հայրական սիրալիր ողջոյնները կը յղենք եւ օրհնութիւնները կը բաշխենք թեմիս հոգեւորական դասուն, թեմական եւ ծխական կազմակերպութիւններուն եւ մեր համայն հաւատացեալ ժողովուրդին։

Սուրբ Ծննդեան ոգիով եւ հոգեկան գնծութեամբ իրար ողջունենք՝ ըսելով. ձեզ եւ մեզ մեծ աւետիս՝

«ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱՒ ԵՒ ՅԱՅՏՆԵՑԱՒ,
ՕՐՀՆԵԱԼ Է ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ ՔՐԻՍՏՈՍԻ»։

ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՆՕՐՀՆԵՔ

«Խաչն ու Ավետարանը տանելով տուն՝ օրհնում ենք մեր բնակարանները»։

Ս. Գրիգոր Տաթեւացի

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու սրբազան արարողություններից է տնօրհնեքը, որը, ինչպես վկայում է Ս. Գրիգոր Տաթեւացին, հիմնադրվել է Հարուցյալ Փրկչի կողմից. «...*Հարությունից հետո Քրիստոս վերնատուն մտավ եւ օրհնեց աշակերտներին* (հմմտ. Հովհ. Ի 19)։ *Եվ Ծննդյան ժամանակ քարայրում* (մսուրում - Ա. Կ.) *երեւաց Բանն Աստված* (հմմտ. Հովհ. Ա 14), *որի համար Խաչն ու Ավետարանը* (խորհրդանշում են Հիսուս Քրիստոսին - Ա. Կ.) տանելով տուն՝ օրհնում ենք մեր բնակարանները»։

Ինչպես առաքելական շրջանում, երբ Հիսուսի տասներկու առաքյալները Քրիստոս Աստծո Լույս Ծննդյան ու Հրաշափառ Հարության բարի լուրն ավետելու եւ օրհնելու համար այցելում էին հավատացյալների տները, այդպես էլ նրանց հետեւորդները՝ երեցները՝ քահանաները ու եպիսկոպոսները (հայ իրականության մեջ), առաքելական նախանձախնդրությամբ, Աստվածորդու մարդեղության ու հարության, այն է՝ Աստվածահայտնության ու Ս. Զատկի տոների առիթներով այցելում են հավատացյալների տները՝ Տիրոջ ծնունդն ու հարությունն ավետելու եւ պատշաճ արարողությամբ հավատացյալներին ու նրանց բնակարանները օրհնելու համար։

Տնօրհնեքի արարողությամբ հավատացյալների բնակարանները իրապես վերածվում են տնական եկեղեցիների (հմմտ. Փիլիմոն Ա 2), որովհետեւ այդ սրբազան արարողության միջոցով Աստծո օծված ու սրբագործված տաճարներում հայտնված ու ավետված խորհուրդները՝ շարականների երգեցողության, Ավետարանի ընթերցանության, քահանայական աղոթքի եւ արտասանված օրհնության բանաձեւերի միջոցով, մուտք են գործում ընտանեկան հարկ եւ աստվածային օրհնությամբ հեղեղում բարեպաշտ քրիստոնյաների բնակության վայրերը։ Օրհնաբաշխ այս արարողությամբ աստվածասեր անձանց հարկերում, Զինվորյալ եկեղեցու սպասավորների հետ միասին, հյուրընկալվում են նաեւ Անդրանկաց եկեղեցու անդամները՝ զվարթունները, եւ եկեղեցական դասին կցորդվելով՝ իրենց քաղցրահունչ ձայնով ավետիս տալիս. «...*Այսօր Դավթի քաղաքում ձեզ համար ծնվեց մի Փրկիչ, որ օծյալ Տերն է*» (Ղուկ. Բ 11), այլեւ՝ «...*Գիտեմ, որ փնտրում եք Հիսուսին, Ով խաչվեց. այստեղ չէ Նա, քանի որ հարություն առավ*...» (Մատթ. ԻԸ 5-6)։

Այսպիսով, տնօրհնեքի կատարմամբ քրիստոնեական օջախը մե՛կ վերածվում է լուսաբեր մսուրի, մե՛կ էլ՝ վիմափոր, սակայն փրկաբեր գերեզմանի։

Տնօրհնեքի ժամանակ Աստծո օծյալ սպասավորն աղոթք է բարձրացնում առ Աստված, որ Նա Իր ամենազոր Սուրբ Խաչով եւ ամենախնամ Սուրբ Աջով պարսպյալ պահի տնական եկեղեցին, այնտեղ բնակվողներին, իրենց զավակներով ու ինչքով հանդերձ, որպեսզի նրանք իրենց կյանքը վարեն բարեպաշտությամբ՝ դառնալով Սուրբ եկեղեցու զարդ եւ Ամենակալի սուրբ անվան բարեբանող։

Տնօրհնեքի հոգեզվարճ ու օրհնապարգեւ արարողությունից հետո հոգեւորականներն իրենց սրտաբուխ խոսքով ամենից առաջ մեկնում են օրվա խորհուրդը, ապա քաջալերում, մխիթարում ու խրատում են Երկնավոր Թագավորի բանավոր հոտի անդամներին, որպեսզի վերջիններս չխաբվեն աշխարհի սին վայելքներից ու չարի տարատեսակ խաբկանքներից, նաեւ չընկճվեն ու չհուսահատվեն անցողիկ դժվարություններից ու փորձություններից, այլ քաջալերվեն ու անսասան հավատքով Աստծո սպառազինությունն առնեն՝ իրենց բարի պատերազմը շարունակելու համար, որովհետեւ Սուրբ եկեղեցու գլուխ Քրիստոս Աստված (հմմտ. Եփես. Ե 23) հաղթեց աշխարհին (հմմտ. Հովհ. ԺԶ 33)։

Տնօրհնեքի արարողությամբ ընտանեկան հարկը դառնում է խնկահոտ եւ աղոթաբույր։ Օրհնված ու սրբագործված բնակարանում հաստատվում է խաղաղություն ու սեր։ Հետեւաբար, շատ ցանկալի է, որ այդ տան բնակիչները, մինչեւ հաջորդ տնօրհնեք, իրենց բարեպաշտությամբ ու աստվածպաշտությամբ պահպանեն իրենց տների

մեջ երկնից հեղված շնորհները։ Քանի որ եթե բնակարանում իշխում է մեղսալից վարքն ու բարքը, ապա այդ տունը երբեք, ո՛չ մի դեպքում չի կարող դառնալ տնական եկեղեցի՝ Ամենասուրբ Երրորդության օթեւան, սրբոց հանգստարան եւ հրեշտակաց բնակարան. *«Եվ ոչ ոք հին տիկերի մեջ նոր գինի չի լցնի, ապա թե ոչ նոր գինին կպայթեցնի տիկերը, գինին կթափվի, եւ տիկերը կփչանան։ Այլ նո՛ր գինին նո՛ր տիկերի մեջ պետք է լցվի»* (Մարկ. Բ 22)։

Ս. Ծննդյան ութօրեքին (հունվարի 6-13-ը) կատարվող տնօրհնեքի ընթացքում քահանան, իրեն ուղեկցող դպիրի կամ սարկավագի հետ, հավատացյալի բնակարան այցելելով, տալիս է Հիսուս Մանկան ծննդյան աշխարհասասան ավետիսը։

Ս. Ծննդյան տնօրհնեքի ընթացքում երգվում է ծննդյան խորհրդին նվիրված Ս. Մովսես Խորենացու «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի» հոգեզմայլ շարականը, այնուհետեւ եկեղեցու օծյալ սպասավորը Ղուկասի Ավետարանից ընթերցում է Մանուկ Հիսուսի ծննդյան ավետիսի դրվագը. *«Եվ այդ շրջանում բացօթյա բնակվող հովիվներ կային, որոնք իրենց հոտերի գիշերային պահպանությունն էին անում։ Եվ Տիրոջ հրեշտակը երեւաց նրանց, Տիրոջ փառքը ծագեց նրանց շուրջը, ու նրանք սաստիկ վախեցան։ Եվ հրեշտակը ասաց նրանց. «Մի՛ վախեցեք, որովհետեւ ահա ձեզ մեծ ուրախություն եմ ավետում, որը ամբողջ ժողովրդինը կլինի, որովհետեւ այսօր Դավթի քաղաքում ձեզ համար ծնվեց մի Փրկիչ, որ Օծյալ Տերն է։ Եվ սա ձեզ համար նշան կլինի. խանձարուրով փաթաթված եւ մսուրի մեջ դրված մի մանուկ կգտնեք»։ Եվ հանկարծակի այդ հրեշտակի հետ երեւաց երկնային զորքերի մի բազմություն, որ օրհնում էր Աստծուն ու ասում. «Փա՜ռք Աստծուն բարձունքներում, եւ երկրի վրա խաղաղությո՜ւն եւ հաճությո՜ւն մարդկանց մեջ»* (Ղուկ. Բ 8-14)։

Ս. Ավետարանի ընթերցումից հետո քահանան Ս. Խաչով, Ս. Ավետարանով եւ օրվա շնորհով՝ Հոր, Որդու եւ Սուրբ Հոգու անունով օրհնում է ադամորդու մարմնական, ֆիզիկական գոյության համար կենսական նշանակություն ունեցող տարրերը՝ տան հիմնական բարիքները՝ ջուրը (խորհրդանշում է Ս. Մկրտության խորհուրդը), հացը (կամ ալյուրը) ու աղը (խորհրդանշում է սուրբ եւ բարեպաշտ կյանքը)։ Այնուհետեւ քահանան օրհնված ջուրը խաչաձեւ ցողում է տան շեմուտքին եւ սենյակների անկյուններին՝ ասելով *«Օրհնություն Հոր եւ Որդվոյ եւ Հոգվոյն Սրբոյ այժմ եւ միշտ եւ յավիտյանս յավիտենից. ամէն»* օրհնության բանաձեւը կամ էլ «Պահպանիչ» աղոթքը։ Պնակում մնացած ջուրը տան բնակիչները պետք է ըմպեն (կարող են պահել՝ մարմնի ցավերի եւ կամ այլ անհրաժեշտությունների դեպքում օգտագործելու համար)։ Օրհնված ջրով տան տյառնագրումից հետո ընտանիքի անդամները, օրհնված հացից մի փոքրիկ կտոր պոկելով ու աղի մեջ թաթախելով, պետք է ճաշակեն, իսկ օրհնված աղը հարկավոր է խառնել տան ընդհանուր աղամանին, որպեսզի մինչեւ հաջորդ տնօրհնեք Տիրոջ օրհնությունը կերակուրներից անպակաս լինի։

Ս. Ծննդյան տնօրհնեքով՝ Նա, Ում երկինքն ու երկիրը չեն կարողանում պարփակել («Անբավելին երկնի եւ երկրի»), ինչպես որ Բեթղեհեմի սուրբ այր էր մտել եւ խանձարուրով պատվել, անճառելի կերպով նույնպես եւ մուտք է գործում նաեւ հավատացյալների ընտանեկան հարկեր, մանկացած Աստվածորդին՝ ի դեմս Ս. Խաչի ու Ս. Ավետարանի, հյուրընկալվելով մեր տներում, եւ ապա ի դեմս օրհնված նշխարի՝ այդտեղ մշտապես մնալով, հորդորում է, որ մենք անթերի կատարենք Իր պատվիրանները ու պատգամները, որ մենք մանուկների պես լինենք, քանզի *«երկնքի արքայությունն այդպիսիներինն է»* (Մատթ. ԺԹ 14)։ Մանուկն ի բնե երբեք հպարտ չէ, նա ոչ ոքի չի նվաստացնում, նենգ, խորամանկ ու հիշաչար չէ, հաջողությունների ժամանակ ամբարտավան չի դառնում, քանզի նա բարեմիտ է, անկեղծ ու պարզ, բոլորի հետ հաշտ ու համերաշխ։ Ուստի ով մանկան պես է ընդունում Աստծո արքայությունը (առանց նենգության ու չարահնար հետաքրքրասիրության), նա է Տիրոջ առջեւ ընդունելի ու հաճո։...

Ի ցավ սրտի, այսօր մեր քահանաները ինչ-ինչ պատճառներով չեն կարողանում տնօրհնեք կատարելու համար տնից տուն գնալ։ Հետեւաբար, շատ ցանկալի եւ միեւնույն ժամանակ խրախուսելի է, որ բարեպաշտ հավատացյալներն իրենք եկեղեցի գնան եւ Ս. Ծննդյան ութօրեքի ընթացքում որեւէ քահանայի տնօրհնեք կատարելու համար իրենց բնակարան հրավիրեն։ Քանի որ այդ արարողությունը չափազանց կարեւոր, ուստի եւ անհրաժեշտ է քրիստոնյաներիս համար թե՛ մեր հոգեվիճակի խաղաղության, թե՛ մեր բնակարանների տյառնագրման եւ թե՛ մեր ընտանիքի օրհնության առումներով, որովհետեւ *«եթե Տերը տունը չշինի, իզուր են չարչարվում այն շինողները, եթե Տերը... չպահպանի, իզուր են հսկում պահապանները նրա»* (Սաղմ. ՃԻԶ 1), նաեւ *«Բարձրյալին քեզ ապավեն դարձրիր. չարիքը չի հասնի քեզ, եւ տանջանքները չեն մոտենա քո տան հարկին»* (Սաղմ. Ղ 9-10)։

Տ. Ասողիկ քահանա ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԹԱԴԵՈՍ ԵՎ ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սկիզբը՝ թիվ 22, 23

Այսօր, երբ շատ ուսումնասիրողներ հակված են Թադեոս եւ Բարթողիմեոս առաքյալների ավանդական պատմությունը հայտարարել իրականությանը չհամապատասխանող, կամենում ենք նշել, որ այն արձանագրված է Խորենացուց էլ առաջ, մասնավորապես Փավստոս Բուզանդի կողմից: Վերջինս Հայոց եկեղեցին համարում է Թադեոս առաքյալի աթոռ («Նստուցին զնա (Վրթանեսի որդի Հուսիկին - Բ. Հ.) յաթոռն Առաքելոյն Թադէոսի») եւ միաժամանակ նաեւ նրա պապ Գրիգոր Լուսավորչի աթոռ («Յաթոռ հւրոյ հաւուն մեծին Գրիգորի...»): Մեկ այլ կապակցությամբ նա նշում է, որ կաթողիկոս Հուսիկը Թադէոս առաքյալի եւ Գրիգոր Լուսավորչի վիճակի հայրապետն էր («... սուրբ մանուկն Յուսիկն ըզհայրապետն զաթոռակալն զվիճակակալն զվիճակին Թադէոսի առաքելոյն եւ զնորին նմանոյ Գրիգորի»): Հարկ է նշել սակայն, որ Փավստոսը բոլոր կապակցություններով Հայոց եկեղեցին համարում է Թադեոս առաքյալի աթոռ եւ չի հիշատակում Բարթողիմեոս առաքյալի անունը:

Ավելի ուշ շրջանում, ինչպես հավաստում է Ասողիկի երկը, Հայոց եկեղեցու հետ են կապվում Թադեոս եւ Բարթողիմեոս առաքյալների անունները, որոնցից վերջինը նահատակվում է Արաբիոն (հիմա՝ Արեբանոս - Բ. Հ.) քաղաքում, որը, անկասկած, Խորենացու երկի Արեբանոս քաղաքի անվան աղավաղումն է: Պատմիչի խոսքերով՝ Թադեոս առաքյալի եւ Սանդուխտ կույսի նշխարները հայտնաբերվում են Վահան իշխանի օրոք:

Ինչպես վերը տեսանք, Խորենացին Թադեոսին վերագրում էր յոթանասուն առաքյալների թվին, իսկ այլ աղբյուրներում նա համարվում է յոթանասուներկու առաքյալներից մեկը: Սակայն Հովհաննես Դրասխանակերտցու «Պատմութիւն Հայոց»-ում ոչ միայն Բարթողիմեոսը, այլեւ Թադեոս առաքյալը համարվում է Հիսուս Քրիստոսի մերձավոր տասներկու առաքյալներից («... ի Թադէոսէ, որ եւս յերկուտասանից»): Հիշյալ հեղինակի երկում Բարթողիմեոսի նահատակության վայրն Արաբենոն քաղաքն է (հմմտ. Արեբանոսի հետ): Մեկ այլ կապակցությամբ՝ հեղինակը նշում է, որ Տրդատ արքայի տասնյոթերորդ տարում Գրիգոր Լուսավորիչը նստել է սուրբ առաքյալներ Բարթողիմեոսի եւ Թադեոսի աթոռին («եւ յեօթն եւ ի տասներորդ ամի արքայութեանն Տրդատայ նստաւ յաթոռ սրբոց առաքելոցն Բարթուղիմէոսի եւ Թադէոսի»): Նկատվում է մի նոր երանգ. Բարթողիմեոս առաքյալի անունը նախորդում է Թադեոսին: Անդրադառնալով Ներսես Մեծ կաթողիկոսի՝ Թորգոմա տան պատրիարքության գլուխ անցնելուն՝ հեղինակը կրկին հիշատակում է սուրբ առաքյալներ Բարթողիմեոսին եւ Թադեոսին, որոնք բաժին ընկան Ասքանազյան ազգին, այսինքն՝ հայերին («... զսուրբ առաքեալսն մեր զԲարթուղիմէոս եւ զԹադէոս, որք Ասքանազեան ազգին վիճակեցան...»): Եվ ոչ պակաս հետաքրքիր է նաեւ այն իրողությունը, որ չնայած Թադեոսն աշխատության սկզբում համարվել է տասներկու առաքյալներից մեկը՝ հետագա շարադրանքում նա յոթանասուն առաքյալներից է, որին Թովմաս առաքյալն ուղարկում է Եդեսիա՝ Աբգար թագավորին բուժելու:

Հետաքրքիր եւ արժեքավոր են Ստեփանոս Օրբելյանի հաղորդումները, որոնց տվյալները նա անկասկած քաղել է մեզ չհասած ինչ-որ սկզբնաղբյուրից: Դրանց համաձայն՝ Բարթողիմեոս առաքյալը գալիս է Սյունիք՝ Պարսից Ատրպատականի վրայով, անցնում է Երասխ գետը եւ քարոզության սկիզբը դնում է Որդվաս (Որդուաս) գյուղում, այնուհետեւ՝ Արեւիքում, Բաղաց տանը եւ Գողթնում, որտեղ, իմիջիայլոց, վերը հիշատակված Որդվաս գյուղն էր: Գողթնում նա շինում է Տյառնընդառաջի վանքը՝ համաձայնությամբ գավառի իշխան Շարի, որի որդին էր Խոսրովը, թոռը՝ Վահանը, իսկ կողակիցը՝ Նշնա իշխանուհին: Իր աշակերտներից Կումսի անունով մեկին նա ձեռնադրում է եպիսկոպոս, իսկ ինքը գալիս է Վանանդ գյուղը: Այստեղ մահանում է նրա աշակերտներից Հուսիկը, որին հողին են հանձնում նույն գյուղում եւ փոքրիկ մատուռ կառուցում: Կառուցում է նաեւ սբ. Թովմայի եկեղեցին եւ այնուհետեւ ուղեւորվում հայոց մայրաքաղաք Դվին (*): Կումսիի վախճանվելուց հետո նրա փոխարեն առաջնորդ են կարգում Խուժիկ Բաբելասին: Հետո սուրբ Թադեի մոտ են ուղարկում Մուշե անունով մեկին, որը սակայն ես դառնալ չի կարողանում: Այնուհետեւ նրանց առաջնորդներն են դառնում տարոնցի Մովսեսը, տարոնցի Սահակը, Զիվանդասը, Ստեփանոսը եւ Հովհաննեսը:

Ստեփանոս Օրբելյանի հաղորդման մեջ ուշադրություն է գրավում երկու առանձնահատկություն: Խուժիկ Բաբելասի առաջնորդ կարգվելը, ըստ էության, վկայում է Բարթողիմեոսի եւ նրա աշակերտների գալուստը Պարսից, սակայն միանգամայն ժամանակավրեպ է Դվինը հայոց մայրաքաղաք հռչակելը I դարում, երբ այն որպես քաղաք դեռեւս կառուցված չէր: Գոնե, մեր կարծիքով, ավելի ուշ դարերում, երբ Արտաշատը քաղաքական եւ կլիմայական պատճառներով վաղուց արդեն մայրաքաղաք չէր, նրա անունը փոխարինվում է Դվին քաղաքի անվանումով, որը ծնունդ էր առել IV դարի 30-ական թվականներին Արտաշատ մայրաքաղաքից ոչ շատ հեռու գտնվող նույնանուն բլրի վրա եւ V դ. վերջերից վերածվել Հայոց մայրաքաղաքի:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔ. ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՎԱՏՔԻ ՄԱՍԻՆ

ԳԼՈՒԽ Ա

Աշխարհի Փրկիչ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոս մեղրածորան բերանով հեզաբար հանդիմանում է ասելով. «Ինչո՞ւ եք ինձ «Տե՛ր, Տե՛ր» կոչում, իսկ ինչ ասում եմ, չեք անում» (Ղուկ. Զ 46):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մեծ նախատինք է մեկին որպես տեր ընդունել, բայց ինչ նա ասում է, չկատարել, ուստի Մաղաքիայի միջոցով գանգատվում է Տերը՝ ասելով. *«Եթե Տեր եմ, ո՞ւր է Իմ պատիվը եւն»* (Մաղ. Ա 6): Տիրոջ պատիվը Նրանից երկնչելու եւ Նրա պատվիրանը կատարելու մեջ է, բայց, ըստ Պողոսի, կեղծավորները խոսքով հավատում են, բայց գործերով ուրանում. այդպիսիների հավատը մեռած է եւ ոչ թե կենդանի, ինչպես աստվածային Հակոբոսն է ասում. *«Ինչպես մարմինն է առանց հոգու մեռած, այնպես էլ հավատքը՝ առանց գործերի»* (Հակ. Բ 26):

Քանի որ ինչպես նյութն առանց կերպարանքի չի կարող լինել, այնպես էլ հավատքը՝ առանց գործերի: Որովհետեւ հավատքն իր հետ նաեւ իր գործն ունի (մանավանդ սիրո), ինչպես հոգին եւ կերպարանքը. ինչպես որ մեռած մարդը մարդ չէ, այնպես էլ մեռած հավատքը. այդ պատճառով դեւերի հավատքին է նմանվում, որն իրական հավատք չէ՝ զրկված լինելով սիրուց: Անգործ հավատքը նմանվում է աներեւույթ եւ անպատրաստ երկրի, իսկ գործունը՝ բոլոր զարդերով լուսավորվածին ու պատրաստվածին:

Գործուն հավատքն առաքյալի կողմից սահմանվում է որպես հուսացված բաների հաստատումը եւ ապացույցը, այսինքն՝ ցույց տվողն այն բաների, որոնք չեն երեւում (տե՛ս Եբր. ԺԱ 1). ուստի այն նմանվում է ընտիր եւ պայծառ դիտակի, քանզի ինչպես որ վերջինս անտեսանելի եւ հեռավոր բաներն է ցույց տալիս, այսպես էլ հավատքը, ըստ Նարեկացու, հոգու աչքերից ծածկված աստվածային բաներն է հայտնում եւ ներկայացնում: Սա է վերին իմաստությունը, որով երկնային բաներն ենք տեսնում, ինչի մասին Ս. Հոգու բնարն ասում է. *«Դու, Տե՛ր, Քո իմաստությամբ անհայտ եւ ծածկված բաներն ինձ հայտնեցիր»* (Սաղմ. Ծ 8), այսինքն՝ Ս. Հոգով եւ հավատքով, ուստի Տերն այս նյութի մասին երկու ընտիր առակներ է ներկայացնում:

Նախ՝ այն նմանեցնում է վառած ճրագի, ըստ այնմ. *«Մարմնի ճրագն աչքն է»* (Մատթ. Զ 22), իսկ հոգու ճրագը՝ հավատքը: *Եթե քո աչքը պարզ է*, ճրագի պարզությունը ձեթով լի լինելն է, որ հատկապես նշանակում է սերը, ողորմությունը, իմաստությունը եւ մյուս առաքինությունները.- *ապա ամբողջ մարմինդ լուսավոր կլինի*, նույնպես եւ հոգին. այսպիսին էր իմաստուն կույսերի առատ ձեթով լի լապտերը: *Իսկ եթե քո աչքը չար է*, այսինքն՝ խավար, որն [այս] խորհրդի համաձայն մեռած հավատքն է նշանակում,- *ապա ամբողջ մարմինդ խավար կլինի*, այսինքն՝ խավարային:

Խորհրդապես նշանակում է ամբողջ հոգին եւ մեղավորների հավատքը. այսպիսին էր հիմար կույսերի լապտերը (տե՛ս Մատթ. ԻԵ 3). որովհետեւ ինչպես որ ճրագն առանց ձեթի խավար է, այնպես էլ հավատքը՝ առանց գործերի, հետեւաբար ըստ ավետարանական խրատի՝ պետք է զգույշ լինենք, գուցե հավատքի լույսը, որ մեր մեջ է, խավար լինի (տե՛ս Ղուկ. ԺԱ 35), այսինքն՝ սիրուց դադարած ու անկերպ:

Այլաբանորեն «ճրագը» խորհրդանշում է Եկեղեցու առաջնորդին. եթե [նա] իմաստության եւ սիրո ձեթով առատ է, ապա նախ ինքը եւ ապա ամբողջ Եկեղեցին են լուսավորվում եւ պայծառանում, իսկ եթե [նրա] իմաստության, սիրո ձեթը պակասել է, եւ դրանով էլ [նա] չար է դարձել, ապա նախ ինքը եւ ապա ամբողջ Եկեղեցին խավարի մեջ կլինեն. այսպիսին են անգետ հովիվները:

Երկրորդ՝ Տերը գործնական հավատքը նմանեցնում է վեմի, որը հաստատուն է, իսկ առանց գործերինը՝ ավազի, որը դյուրասասան է՝ այսպես ասելով. *Ամեն որ, ով լսում է Իմ խոսքերը* (Մատթ. Է 24), այսինքն՝ հավատում է Իմ խոսքերին, քանզի

հավատքը լսելուց է՝ ըստ առաքյալի, իսկ լսելը՝ Քրիստոսի խոսքից (տե՛ս Հռոմ. Ժ 17),- *եւ դրանք կատարում է*, որով կերպարանք է ստանում հավատքը, կնմանվի այն իմաստուն մարդուն, ով իր տունը վեմի վրա շինեց. իմաստունին հատուկ է տունը կառուցելիս հիմքը հաստատուն դնել: Ով հավատում է եւ կատարում, իմաստունի նման է, որովհետեւ իր տան հիմքը վեմի վրա է դնում: Վեմն Ինքը Քրիստոս է, Ով իբրեւ իմաստուն հիմքը դրեց. *«որովհետեւ ոչ որ չի կարող ուրիշ հիմք դնել, քան դրված այն հիմքը, որ Հիսուս Քրիստոս է»* (Ա Կորնթ. Գ 11). եթե մեկն այս հիմքի վրա տուն շինի, ապա տունը չի շարժվի: Ավետարանական խոսքերը գեղեցիկ հոգեւոր քարեր են, որոնք դրված լինելով հիմնական քարի՝ Քրիստոսի վրա՝ անշարժ են մնում. *«Եվ դուք՝ իբրեւ կենդանի քարեր, կառուցվում եք իբրեւ հոգեւոր տաճար»* (Ա Պետ. Բ 5):

Ով հավատում է եւ կատարում, նմանվում է Աստծուն, Ով իր տան հիմքը հաստատուն էր դնում. *«Այն ժամանակ, երբ Նա հաստատուն կերպով երկրի հիմքերն էր դնում»* (Առակ. Ը 29), Նրա հետ էր անսասան Իմաստությունը: **Անձրեւները թափվեցին:** Օդային դեւերին է ցույց տալիս, ինչպես որ Երգ երգոցում է ասվում այս անձրեւի մասին. *«Անձրեւներն անցան-գնացին»* (Երգ. Բ 11). ցույց է տալիս, որ փորձության սկիզբը դեւից է լինում, բայց ոչ առանց Աստծո նախախնամության, դրա համար անձրեւի է նմանեցվում, որ վերեւից է տեղում:

Մասնավորապես նշանակում է դեւի դրդումը մարմնական զեղ մեղքերի վրա, որոնք [նա] անձրեւի նման մարդու սրտի մեջ է կաթեցնում: **Գետերը հորդեցին** եւն. գետերի հորդացումն անձրեւների պատճառով է. նշանակում է, որ դեւի գալու ժամանակ մեծամեծ փորձություններ են առաջանում. «գետը» բարոյականապես նշանակում է մեղքի ախտի հեղեղը, որը սրտի մեջ առաջանում է դեւի ներգործությունից ու անձրեւից:

Այլաբանորեն նշանակում է բռնակալների հալածանքները, ըստ այնմ. *«Ահա ես դրանց վրա եմ հեղում հորդ ու հզոր գետի ջուրը»* (Ես. Ը 7), այսինքն՝ կռապաշտների արքային, որին Իսրայելի վրա շարժեց. սրանք դեւի դրդմամբ անձրեւներով են սաստկանում:

Քամիները փչեցին: «Քամիները» աշխարհի հարստությունների ունայն բաղձանքներն են, որոնք ինչպես քամիներ՝ տերեւի նման միշտ շարժում են մարդկանց սիրտը: Բայց առաքինի մարդը չի սասանվում նրանցից, որովհետեւ իր հոգեւոր տան հիմքն անշարժ վեմի վրա է հաստատել, սակայն ըստ ստոյիկների՝ իրեն պատրաստում է եւ կամենում, որ նաեւ [անձրեւ] տեղա:

Իսկ ով լսում է եւ չի կատարում, կնմանվի հիմար մարդուն:

Արդ, ով հավատում է, բայց չի կատարում այն, ինչին հավատում է, իրապես հիմար է. որովհետեւ հավատում է անշարժ վեմին, սակայն [իր տունը] շինում է ավազի վրա. հավատում է երկնավորին, բայց երկրավորն է գործում. այսպիսինի հավատքն անձեւ է եւ դեւերի հավատքի նման. ի՞նչ օգուտ է մարած ճրագ եւ խավար աչքեր ունենալը: Եթե այսպիսիների վրա մեղքի ախտի անձրեւը տեղա, ապա տունը, կավակերտ լինելով, կփլվի. եթե բռնակալների հալածանքների գետերը հարձակվեն, ավազահիմն լինելով, կկործանվի. եթե հարստության ցանկության ուժգին մրրիկները գան, ապա նրանցից ոտնակոխ կլինի. եթե այս աշխարհի պատրանքը փչի, տեղից կշարժի, եւ այլեւս նրա տեղը չի երեւա: Այսպիսիներին է Տերը հանդիմանում՝ ասելով. **«Ինչո՞ւ եք ինձ «Տե՛ր, Տե՛ր» կոչում, իսկ ինչ ասում եմ, չեք անում»**. ինչո՞ւ եք հավատում, բայց չեք կատարում այն, ինչին հավատացիք, այսինքն՝ ճշմարտության ճանապարհը ճանաչում եք, բայց սուրբ պատվիրանից հեռանում եւ սրանով կամքն իմացող [Տիրոջ] ծառայի նման շատ ծեծի ձեզ դատապարտում, քանզի հավատացյալ մեղավորի պատիժն ավելի խիստ է լինելու, քան անհավատինը:

Բայց դու, որ սա ընթերցում ես, հասկացի՛ր, եւ ինչ որ սովորում ես, գործով կատարի՛ր, որպեսզի չլինի թե դու էլ Տիրոջից հանդիմանվես. **«Ինչո՞ւ եք ինձ «Տե՛ր, Տե՛ր» կոչում եւն»:**

Աշխարհաբարի վերածեց
Տիգրան սրկ. ԲԱՂՈՒՄՅԱՆԸ

ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՐՏԱՇԵՍՅԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԳԱՀԱԿԱԼՆԵՐԻ ՕՐՈՔ

Մեծ Հայքի թագավորությունն անգամ Հռոմեական կայսրության նվաճողական քաղաքականության պայմաններում կարողացավ պահպանել իր անկախությունը: Օգոստոս-Օկտավիանոս կայսրին չէր հաջողվել հպատակեցնել Հայաստանը, եւ նա կամա թե ակամա պետք է իր հարաբերությունները պահպաներ Մեծ Հայքի թագավորության՝ դեռեւս Տիգրան Մեծի օրոք հաստատված «հռոմեական ժողովրդի բարեկամն ու դաշնակիցը» կարգավիճակին համապատասխան: Դիոն Կասիոսը, Հռոմեական կայսրության՝ այլ երկրների հետ ունեցած հարաբերությունների աստիճանասանդղակը բնութագրելիս, գրել է. «Օգոստոսը հպատակ երկրները կառավարում էր հռոմեական սովորույթի համաձայն, մինչդեռ դաշնակից երկրներին թույլ էր տալիս կառավարվել իրենց հայրենի ավանդույթների համաձայն»: Այնուամենայնիվ, հռոմեական կայսերական քարոզչությունը փորձում էր այնպես ներկայացնել, իբրեւ թե Հայաստանը ենթարկված էր Հռոմին: Քաղաքական նման սնափառությունն արտացոլվել է թե՛ պատմիչների երկերում, թե՛ հռոմեական դրամական թողարկումներում եւ թե՛ բանաստեղծների երկերում:

Հռոմեական պատմիչ Տակիտոսը գրել է. «Օգոստոսը հայերին թագավոր նշանակեց Տիգրանին, եւ նա հաստատվեց իր տերությունում՝ Տիբերիոս Ներոնի կողմից»: Իսկ Դիոն Կասիոսը նշելով, որ «Տիբերիոսը խիստ մեծարվեց, մանավանդ որ այս բոլորի առթիվ որոշվեց զոհաբերություններ կատարել», այնուհետեւ ավելացրել է. «...կարծես թե քաջարիություն էր ցուցաբերել»: Այստեղից հետեւում է, որ Հռոմը չէր նվաճել Հայաստանը, եւ կայսրության նման հավակնությունն արտահայտվել է Արեւելքում տարվող հռոմեական քաղաքական քարոզչության շրջանակներում՝ ձգտելով իր ազդեցությունն իրականացնել լրտեսների ու դավադիրների միջոցով: Ավելին. ինքը՝ Օգոստոս կայսրը, զերծ չէր Հայաստանն ինչ-որ ձեւով կայսրությունից կախյալ համարելու գայթակղությունից, ինչպես երեւում է նրա կտակից: Օգոստոսը նշել է, որ Արտաշես II-ի սպանությունից հետո նա կարող էր Մեծ Հայքի թագավորությունը դարձնել հռոմեական նահանգ, սակայն ավելի լավ համարեց այդ թագավորությունը տալ Տիգրանին, որն Արտավազդի որդին էր եւ Տիգրան (II) թագավորի թոռը: Սակայն պետք է հիշել, որ Հռոմի նվաճողական քաղաքականության ճանապարհին հայտնված յուրաքանչյուր երկիր հնարավորության դեպքում վերածվում էր կայսերական վարչաքաղաքական համակարգում ընդգրկված նահանգի: Այնպես որ Հայոց անկախ թագավորության պահպանումը ոչ թե Օգոստոս կայսեր «ողորմածությամբ» էր պայմանավորված, այլ կայսրությունն իրոք անկարող եղավ Հայաստանը նվաճել:

Ինչպես Անտոնիոսը Ք. ծ. ա. 32-31, այնպես էլ Օգոստոս կայսրը 20-18 եւ 13 թվականներին դրամներ է թողարկում: Ոսկյա եւ արծաթյա շքադրամներին պատկերված են Հայոց թագը գլխին արքայի կերպարը եւ Օգոստոս Օկտավիանոսի պատկերը՝ «Հայաստանը նվաճված» մակագրությամբ: Օգոստոս կայսեր վրա պետք է տպավորություն թողած լիներ Կրասոսի եւ Անտոնիոսի կրած պարտությունների հետեւանքով գերված հռոմեական լեգեոնների արծվակիր դրոշների եւ դեռեւս կենդանի մնացած գերիների ետ հանձնումը պարթեւական թագավոր Հրահատ IV-ի կողմից: Այս իրադարձությունն այնքան լայն արձագանք ստացավ կայսրությունում, որ տոնախմբություններ կատարվեցին, եւ Հռոմում հաղթական կամար կանգնեցվեց, ինչպես նաեւ արծվակիր դրոշները տեղադրվեցին Մարս Վրիժառուին նվիրված տաճարում:

Ի տարբերություն ամբարտավան բովանդակությամբ եւ պատկերագրությամբ հատված հռոմեական դրամների՝ թե՛ Արտաշես II-ի եւ թե՛ նրա եղբոր՝ Տիգրան III-ի անուններով հունարենով հատված հայկական դրամների վրա նրանք հռչակված են իբրեւ «Մեծ արքա», միեւնույն ժամանակ նրանց դիմաքանդակները ներկայացված են պապենական թագով, հաղթություն բերող, պսակը ձեռքին եւ սլացիկ վազքի մեջ դիցուհու պատկերով:

Հռոմեական բանաստեղծների մոտ նույն հակասական պատկերն է Հայաստանի նկատմամբ Հռոմի նվաճողական կարգախոսների բնագավառում: Եթե Օվիդիոսի (Ք. ծ. ա. 20 - մ. թ. 18 թթ.) եւ Հորացիոսի (Ք. ծ. ա. 65 - մ. թ. 8 թթ.) ներբողներում հայը ներկայացված է որպես հռոմեական ուժից պարտված եւ խաղաղություն աղերսող, ապա Վիրգիլիոսը (Ք. ծ. ա. 70 19 թթ.) գրել է. «Արաքսը զայրույթով լի է դեպի կամուրջը»: Բանաստեղծը, «Արաքսի զայրույթ» ասելով, փոխաբերական իմաստով նկատի է ունեցել հայ ժողովրդի՝ որպես կամուրջ ներկայացվող ցասումը օտար նվաճողի՝ Հռոմեական կայսրության դեմ:

Տիգրան III-ի թագավորության ժամանակաշրջանից պահպանված երկու տեսակի դրամներն արքայի դիմաքանդակի հակառակ կողմում կրում են հունատառ մակագրություններ՝ «ԱՐՔԱՅԻ ՄԵԾԻ ՏԻԳՐԱՆԻ ՀԱՅՐԱՍԵՐԻ ԵՎ ՀԵԼԼԵՆԱՍԵՐԻ», «ԱՐՔԱՅԻ ՄԵԾԻ ՏԻԳՐԱՆԻ ԱՍՏԾՈՒ», ինչպես նաեւ հաղթանակի թեւավոր դիցուհու պատկերը:

Օկտավիանոս-Օգոստոսը, Արեւելքում իր նվաճողական քաղաքականությունն իրականացնելիս, Հայաստանը կայսրությանը ենթարկելու խնդիրն առաջնահերթ էր համարում եւ յուրաքանչյուր առիթ փորձում էր օգտագործել այդ նպատակով: Տիգրան III-ի մահվան լուրը ստանալով՝ Օգոստոսն ուղարկեց իր որդեգիր Տիբերիոս Կլավդիոս Ներոնին Հայաստանը Հռոմի իշխանությանը ենթարկելու համար, քանզի ինչպես Դիոն Կասիոսն է գրել, Հայաստանը «օտարացել էր Տիգրանի մահից հետո»: Այսինքն՝ Ք. ծ. ա. 8 թվականից Տիգրան III-ին հաջորդած որդին՝ Տիգրան IV-ը, Հռոմից անկախ ընդգծված քաղաքականություն վարեց: Այս անգամ եւս Տիբերիոսը չհասցրեց կատարել կայսեր՝ Հայաստանի իշխանությունն իր ձեռքը վերցնելու հանձնարարականը: Զգալով Հայաստանը հռոմեական նահանգ դարձնելու կայսերական ծրագրի վտանգը՝ Տիգրան IV-ը քաղաքական կտրուկ շրջադարձ կատարեց դեպի Հռոմից բացարձակապես անկախ քաղաքականությունը եւ պարթեւների հետ համագործակցությունը, չնայած վերջիններս բավականին թուլացել էին Հրահատ IV-ի գահակալության վերջին տարիներին: Եվ այդ է վկայում Սեքստոս Ռուփոսը՝ գրելով, որ այդ ժամանակ հայերն ավելի հզոր էին, քան պարթեւները:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ԹԱԴԵՈՍ ԵՎ ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻ
ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սկիզբը՝ էջ 4

Հետաքրքիր է պատմիչի մյուս հաղորդումը, որի համաձայն՝ Արշակ Բ թագավորն առաջարկում է Ներսես Մեծին անկախ պատրիարք ձեռնադրել, որովհետեւ Հայաստանը պարտավոր չէ ենթարկվել Կեսարիայի եպիսկոպոսներին, քանի որ հայոց առաքյալ Թադեոսն այստեղ եկեղեցի է շինել ու իր աշակերտներից եպիսկոպոս ձեռնադրել, որի պատճառով էլ հայերն այստեղ են ձեռնադրություն ստանում: Սակայն, ավելացնում է պատմիչը, որքան առավել է մեզ մոտ նույն ինքը՝ Թադեոս առաքյալն ուրիշ երեք առաքյալների հետ, որոնց հանգստարանը, եկեղեցին ու ձեռնադրությունը՝ բոլորն էլ այստեղ են: Հետեւաբար ի՞նչ կարիք կա ուրիշ՝ ավելի կրտսերից օրհնություն ստանալու: Այս հաղորդումը, խոստովանենք, խոր մտորումների տեղիք է տալիս: Սկզբում շեշտը, ինչպես կարելի է դատել աղբյուրներից, Հայաստանում դրվում է գերազանցապես Թադեոս առաքյալի վրա, եւ ինչ-որ չափով հիշատակվում է Բարթողիմեոսը: Սակայն Օրբելյանի մոտ առաքյալների թիվը հասնում է չորսի, որը մեզ իրավունք է տալիս հանգելու ներքոհիշյալ եզրակացություններին: Ըստ երեւույթին՝ այն պահից, երբ Թադեոսը դիտվեց որպես տասներկու առաքյալներից մեկը, Հայաստանում քրիստոնեություն քարոզած առաքյալների թիվն ավելացավ մեկով, սակայն, եթե նկատի ունենանք, որ թագավորության ձգտող Հայոց Արեւելից կողմի եկեղեցին փորձեց յոթանասուներկու առաքյալների թվին դասել Արցախում եւ Ուտիքում քարոզած Եղիշեին եւ նրան հռչակել իբրեւ Աղվանից կողմերի լուսավորիչ, դրանով Հայաստանում քարոզած առաքյալների թիվը հասնում է չորսի, որից երկուսը տասներկու առաքյալներից, իսկ մյուս երկուսը՝ յոթանասունից կամ յոթանասուներկուսից: Մի կողմ թողնելով առայժմ դրա ճիշտ կամ սխալ լինելը՝ լոկ ընդգծենք, որ հնագույն աղբյուրները գերազանցապես Հայոց եկեղեցու հիմնադիր են համարում Թադեոս առաքյալին՝ միաժամանակ նշելով, որ Հայաստանում քարոզել է նաեւ Բարթողիմեոս առաքյալը:

Տեղ գտած հակասությունը, որ գոյություն ունի Լաբուբնա ասորի պատմիչի եւ հայ հեղինակների միջեւ եւ ստիպում է որոշ հետազոտողների կասկածի տակ առնել վերջիններիս տեղեկությունները, թվում է, թե իր հաստատումը պետք է գտներ ասորի մյուս հեղինակների երկերում: Իրականում վերջիններս համահունչ են հայ հեղինակների աշխատություններին: Այսպես. Միխայել Ասորու համաձայն՝ Բարթողիմեոսը քարոզել է Հայաստանում եւ Սանատրուկ թագավորի կողմից նահատակվել Ուբիանոս քաղաքում, որ այժմ կոչվում է Հաղբակ: Այնուհետեւ նա նշում է, որ Հուդան, որն անվանվել է նաեւ Թադե, որին իմաստնության պատճառով կոչում էին նաեւ Ղեբեոս, քարոզել է Հայաստանում, Ասորիքում եւ Սանատրուկ արքայի կողմից նահատակվել է Հայաստանում: Պատմիչի մեկ այլ տեղեկությամբ, որտեղ տրված են Հիսուս Քրիստոսի յոթանասուներկու առաքյալներից վաթսունինննի անունները, հիշատակվում է Հուդան, որն ինչ-ինչ մոտեցման դեպքում կարող էր սխալմամբ նույնացվել Թադեոս առաքյալի հետ: Հարկ է նշել, որ Ստեփանոս Օրբելյանի հաղորդած այն տեղեկությունը, որ Մաղարդու Սբ. Ստեփանոսի վանքը կառուցել է Բարթողիմեոս առաքյալը, հանդիպում է նաեւ Միխայել Ասորու երկում:

Լաբուբնայի ասորերեն եւ Մովսես Խորենացու միջնորդությամբ մեզ հասած հայերեն թարգմանության բովանդակային տարբերությունը, ինչ խոսք, կարող է համարվել հայ թարգմանչի կողմից ընդմիջարկության փորձ, որը նպատակ է ունեցել հայերի համար նպաստավոր իրողություններ մուծել բնագրի մեջ: Իր հերթին Մաղաքիա Օրմանյանն էլ կարծում է, թե բնավ չի բացառվում, որ աղավաղության հեղինակներն ասորիներն են եւ ոչ թե հայերը: Շարունակելով իր միտքը զարգացնել՝ հմուտ պատմագետը նշում է, որ դրա հավանականությունն էապես մեծանում է, երբ ի նկատի ենք առնում, որ ասորական բնագրի համաձայն՝ դեռ մինչեւ Թադեոս առաքյալի մահն Աբգար արքան նրան հարուստ զարդեր եւ կարասիներ է ուղարկում, որպեսզի նա դրանց հետ թաղվի: Դրան ի պատասխան՝ Թադեոսը մերժում է ընդունել նվերները՝ ասելով, որ ինքը նվերներ չի ընդունել իր կյանքի ընթացքում, չի ընդունի նաեւ մահվան ժամանակ: Հետեւաբար, եզրակացնում է Մ. Օրմանյանը, եթե այդ ամենը շատ հարմար կլիներ ուղեւորության պարագայում, բոլորովին անհարմար եւ, իհարկե, անբնական է դեռեւս չմահացած առաքյալի դեպքում: Ուստի եւ նա միանշանակ պաշտպանում է Թադեոս առաքյալի՝ Հայաստանում քարոզելու եւ նահատակվելու պատմության ճշմարտացիությունը: Նրա կարծիքով՝ հայկական ազգային ավանդությունն է, որ պարտադրել է Լաբուբնայի թարգմանչին երկը հարստացնել մի շարք իրողություններով, որոնք տեղ են գտել Հայաստանում՝ կապված Թադեոս առաքյալի հետ: Ըստ որում՝ շարունակում է Մ. Օրմանյանը, հայ թարգմանիչը բոլորովին կարիք չուներ հիշյալ պատվասը կատարելու ազգային ավանդության վրա, քանի որ Թադեոս Դիդիմոսից զատ, որն անհայտ է Հույն եւ Լատին եկեղեցիներին եւ հիշված է միայն ասորի հեղինակի կողմից եւ թերեւս նրա կողմից էլ փոխանցվել է հայերին, տասներկու առաքյալների շարքում կա մեկ ուրիշ Թադեոս: Հեղինակը փորձում է, զուցե համարելով ամենաապահով եղանակը, հիշյալ Թադեոսով, որ հայտնի է նաեւ Ղեբեոս եւ Հուդա Հակոբյան անուններով, մեկնել հայերի մեջ քարոզչություն կատարած Թադեոսի առաքելությունը:

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԱՍՏՎԱԾԱՄՈՐ ՊԱՏԿԵՐԱՔԱՆԴԱԿՆԵՐԸ

ՆԱԽԻՋԵՎԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀԱՐԴԱՐԱՆՔՈՒՄ

Հնագույն ժամանակներից մինչեւ 18-րդ դ. վերջը Պատմական Հայաստանի Գողթն, Երնջակի եւ Նախիջեւանի գավառների՝ ծաղկում ապրող բնակավայրերից շատերը՝ Ագուլիսը, Աստապատը, Շոռոթը, Ցղնան, Ջուղան, Աբրակունիսը եղել են ոչ միայն ժողովրդական բազմազան արհեստների ու վաճառականության կենտրոններ, այլ առաջին հերթին հոգեւոր ու մշակութային կյանքի կարեւոր օջախներ:

Տարածաշրջանի բազմաթիվ բնակավայրերից առանձնացնում ենք միայն նրանք, որոնց վանքերի ու եկեղեցիների որմերը զարդարված են Աստվածամոր պատկերաքանդակներով: Դրանց թվում են՝ Դարաշամբի Սբ. Ստեփանոս Նախավկայի եւ Ցղնայի Սբ. Աստվածածին վանքերը, Ագուլիսի Սբ. Քրիստափոր, Աստապատի Սբ. Վարդան, Շոռոթի Սբ. Հակոբ, Ռամիսի Սբ. Աստվածածին եկեղեցիները:

Հատկանշական է, որ տարբեր ժամանակներում հիմնադրված այս եկեղեցիների հարդարանքում Աստվածամոր պատկերաքանդակները հիմնականում ավելացել են 17-րդ դ. II կեսին կատարված վերակառուցումների ընթացքում: Նշենք նաեւ, որ տվյալ ժամանակաշրջանում ձեւավորված ճարտարապետական ոճի առանձնահատկություններով են պայմանավորված թեմատիկ քանդակների նկատմամբ ցուցաբերված ընդհանուր մոտեցումները: Աստվածամոր պատկերաքանդակները ոչ թե եկեղեցու մուտքի բարավորի վրա են, ինչպես ընդունված էր 13-14-րդ դդ., այլ տեղավորված են ավելի բարձր՝ գեղաքանդակ շքամուտքերի կամարի տակ: Այս տեղափոխության պատճառով փոքրացել են պատկերաքանդակի չափերը: Այս ամենից բացի, բոլոր պատկերաքանդակները վերցված են պարզ, ուղղանկյուն շրջանակի մեջ, որով ավելի են ընդգծվում կոնկրետ տեղն ու չափերը՝ նպաստելով դրանց քնարական տրամադրության արտահայտմանը:

Առաջինն անդրադառնանք Գողթն գավառի Ռամիս գյուղի Սբ. Աստվածածին եկեղեցու պատկերաքանդակին, որի ավանդական հորինվածքը, կատարման պարզ ու ընդհանրացված ձեւերը մեզ հիշեցնում են Աստվածամոր պատկերաքանդակների հնագույն օրինակները: Միաժամանակ տեսնում ենք նաեւ այնպիսի մանրամասներ, որոնք կապված են նոր ժամանակների պատկերացումների հետ:

Բարձրարվեստ քանդակապատկերներով հայտնի է Ագուլիսի Սբ. Քրիստափոր եկեղեցին: 1671-75 թթ. վերակառուցման ժամանակ նրա երեք մուտքերի ու ճակատների վրա ավելացել են թեմատիկ պատկերներ («Աստվածամայրը Մանկան հետ», «Հովհաննես Մկրտիչ»), գեղաքանդակ զարդագոտիներ եւ խաչքարեր: Արեւմտյան շքամուտքի Աստվածամոր պատկերաքանդակի հորինվածքը ներկայացնում է թագադրման տեսարանը: Ճակատային դիրքով պատկերված Աստվածամայրը գրկել է մանուկ Հիսուսին, որի աջ ձեռքին երկար ցողունով ծաղիկ է, ձախին՝ Քրիստոսի իշխանության խորհրդանիշը՝ տերագունդը: Այստեղ տեսնում ենք թագադրման տեսարանի այն տարբերակը, որն արտահայտվում է Աստվածամոր գլխին դրված թագի եւ վերեւի անկյուններում քանդակված մեկական հրեշտակի միջոցով: Եկեղեցու հարդարանքն առանձնանում է նրանով, որ նույն ճակատի վրա ավելի բարձր տեղ է գտել Աստվածամոր մեկ այլ պատկերաքանդակ: Վերջինիս հիշատակային արձանագրությունը փաստում է ստեղծման թվականը եւ նպատակը՝ «Թվին ՌՃԻԲ (1673 թ.) ի բարեխոսութիւն Յայրապետի դուստր Բեգումին...»: Մանուկ Հիսուսը գրկին Աստվածամայրը ներկայացված է հաստատուն սյուների վրա հանգչող եւ փոքրիկ գմբեթով ավարտվող խորանի տակ, ինչը լրացնում է հորինվածքի բովանդակությունը: Նշենք, որ եկեղեցիների հարդարանքում այլ օրինակ մեզ հայտնի չէ, որտեղ Աստվածամոր երկու պատկերաքանդակները գտնվեն նման համադրության մեջ:

Միջնադարյան հայ ճարտարապետության նշանակալից հուշարձաններից են Ցղնայի Սբ. Աստվածածին վանքի՝ 12-րդ դ. կառուցված եկեղեցին եւ եռահարկ զանգակատունը, որոնց որմերի նրբահյուս զարդաքանդակներն ու խաչքարերը զարմանք ու հիացմունք են պատճառում, իսկ թեմատիկ ու խորհրդանշական բարձրաքանդակներն իրենց վրա կրում են ավանդական պատկերագրության եւ կատարողական վարպետության կնիք: Դրանցից են եկեղեցու արեւմտյան շքամուտքի վերեւում քանդակված Աստվածամոր, հարավային մուտքի՝ Պողոս եւ Պետրոս առաքյալների, արտաքին պատերի անկյուններում՝ չորս ավետարանիչների խորհրդանշական պատկերաքանդակները, զանգակատան որմերին՝ կշեռքով հրեշտակի, Աստվածածնի բարձրաքանդակները, «Ադամ եւ Եվա», «Խաչելություն» տեսարանները:

Աստվածամոր թագադրության տեսարանն այստեղ հորինվածքային այլ կառուցվածք ունի: Հանդիսավոր բազմած Աստվածամայրն իրար վրա դրված ձեռքերով պահում է իր ձախ ծնկին նստած թագակիր մանուկ Հիսուսին, որն աջով օրհնում է, ձախ ձեռքին փոքրիկ, խաչանիշ տերագունդ է: Վերեւի անկյուններում ճախրանքի մեջ գտնվող հրեշտակները թագ են դնում Աստվածամոր գլխին: Նրանցից ներքեւ պատկերաքանդակի ստեղծման արձանագրությունն է՝ «Թվին ՌՃԼԲ (1683 թ.)»:

Մեզ հետաքրքրող հաջորդ պատկերաքանդակը գտնվում է զանգակատան հարավային ճակատին: Առաջին հարկի զույգ մուտքերի վրա՝ կամարի բարձրության ուղղությամբ մի կողմի որմնախորշում, խաչելության ավանդական տեսարանն է, մյուսում՝ ձեռքերը կրծքին խաչած եւ ճակատային դիրքով կանգնած Թագուհի Աստվածածինը: Նրա գլխի բարձրության վրա, կողքի որմերին, աջից եւ ձախից մեկական կանգնած հրեշտակներ են: Իր ինքնատիպ հորինվածքով եւ Աստվածածնի կերպարի մեկնաբանման իմաստով առանձնակի այս պատկերաքանդակի ստեղծագործական մտահղացումը, ըստ երեւույթին, կապված է խաչելության տեսարանի ավանդական պատկերագրության հետ:

Աստապատ քաղաքի Սբ. Վարդան եկեղեցու Աստվածամոր պատկերաքանդակը նույնպես գտնվում է արեւմտյան շքամուտքի վերեւում: Այն քանդակված է միակտոր քարի վրա, որի երկու կողքերին եւ վերեւում խաչքարեր են ագուցված: Հորինվածքի ձախ մասում պատկերված է Աստվածամոր աջ թեւին նստած, գլուխը մոր այտին հպած մանուկ Հիսուսը, իսկ վերեւում, ամպի քուլաների վրա նստած, երկու հրեշտակ թագ են բռնել Աստվածամոր գլխին: Քանդակային մակերեսի ամբողջ կեսը հատկացված է կտիտորական պատկերաքանդակին: Դեպի Աստվածամայրը կիսադեմով շրջված, ծնկաչոք, ձեռքերն աղոթքի դիրքով տղամարդու գլխին նույնպիսի թագ է իջեցնում նրա վերեւում պատկերված հրեշտակը: Թիկունքի կողմում քանդակված է երկար ցողունով երեք ծաղիկ: Կտիտորի անունը հիշատակվում է եկեղեցու ներսի նույն մուտքի վերեւում արված արձանագրության մեջ, ըստ որի շքամուտքը վերակառուցել է 1655 թվականին խոջա Սաֆարը:

Միջնադարյան հայ քանդակագործության մեջ առաջին անգամ է հանդիպում կտիտորի պատկերը, որը ներկայացված է Քրիստոսի եւ Աստվածամոր պատկերագրությունը հատկանշող խորհրդանշաններով: Նորություն են նաեւ Աստվածամոր եւ Մանկան դիրքերը, անկաշկանդ ու բնական շարժումների պատկերման ձեւերը եւ տարբեր մանրամասներ, որոնք հուշում են եվրոպական արվեստի հետ ունեցած աղերսների մասին:

16-17-րդ դդ. Գողթն, Երնջակի ու Նախիջեւանի գավառների վաճառականներն առեւտրական սերտ կապերի մեջ էին եվրոպական շատ երկրների հետ, որն ինքնըստինքյան նպաստում էր նաեւ եվրոպական արվեստի՝ հայկական միջավայր թափանցելուն:

Յուրօրինակ հորինվածքով եւ ոճական առանձնահատկություններով մյուսներից տարբերվում է Շոռոթի Սբ. Հակոբ եկեղեցու շքամուտքի մոտ դրված Աստվածամոր պատկերաքանդակը: Չի բացառվում, որ պատկերաքանդակը նախատեսված է եղել շքամուտքի ձեւավորման համար եւ պատկանել է Շոռոթի վեց եկեղեցիներից մեկին, իսկ հետագայում՝ այդ շինության քանդվելուց հետո, բերվել եւ տեղադրվել է Սբ. Հակոբ եկեղեցու պատի վրա: Քարի չափերը, վերեւի մասի կամարաձեւ կտրվածքը հուշում են, թե ինչպիսին է եղել շքամուտքի կամարակապի փռվածքը, որտեղ գտնվել է պատկերաքանդակը: Ցավոք, բավականին վատ է պահպանված այս արժեքավոր պատկերաքանդակը, չնայած որ նրա ստեղծման ժամանակից (թվին ՌՃ) անցել է ընդամենը 350 տարի: Հենց առաջին հայացքից հորինվածքի վրա ուշադրություն է գրավում այն, որ դիմահայաց կանգնած Աստվածամայրը գրկել է դեմքով դեպի իրեն կանգնած մանուկ Հիսուսին, որը մերկ է պատկերված: Բացի այդ, ձախ անկյունում քանդակված է նստած եղնիկ, որի վիզն ու ոտքերը ձգված են դեպի Մանուկը, եւ նրա դունչը հպվում է Մանկան՝ առաջ պարզած ձեռքերին: Ինչպես տեսնում ենք, նորություն է ոչ միայն մանուկ Հիսուսին մերկ եւ կանգնած դիրքով, շարժման մեջ պատկերելը, այլեւ հորինվածք ներմուծված եղնիկը, որով հարստացել է բովանդակությունը:

Նշենք, որ քրիստոնեական արվեստի պատկերագրական համակարգում եղնիկն ու եղջերուն ներկայացնում են հավատացյալ մարդու կերպար: Ավանդական պատկերագրությանը քաջատեղյակ վարպետը տարբեր մոտեցումներ է ցուցաբերել Աստվածամորը, Մանկանն ու եղնիկին պատկերելիս: Եղնիկը ներկայացված է խիստ դեֆորմացված եւ ոճավորված՝ ընդգծելու համար նրա խորհրդանշական բովանդակությունը: Մոր եւ Մանկան պատկերաքանդակները տրված են համաչափությունների եւ ծավալային մշակման միջոցով, զգացվում է հետաքրքրությունը մարդկային մարմնի պլաստիկայի եւ գեղեցկության նկատմամբ:

Վերոհիշյալ պատկերաքանդակների ուսումնասիրությունը բերում է այն հետեւության, որ որքան էլ դրանք տարբեր են ոճով ու կատարման հմտություններով, ունեն նաեւ բավականին նկատելի ընդհանրություններ՝ կապված տվյալ ժամանակաշրջանի եւ պատմամշակութային կյանքի միեւնույն միջավայրի, ազգային հոգեւոր ժառանգության եւ մշակութային փոխազդեցությունների հետ:

ՔՆԱՐԻԿ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Արվեստաբան

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ

Մանկութեան պէս կաղանդը

Այնքա՜ն մաքուր, կ՛ըսէ առաջին ձմեռուան,
Նման մանկան մը ժպիտին,
Երբեմն վառ, երբեմն հազիւ դողդոջուն՝
Պիտի հասնի շէն ու շէն...

Այնքա՜ն մաքուր երնէ՜կ ըլլար գոյնզգոյն
Մանկութեան պէս Կաղանդը,
Ողողէր մեր խինդով գերագոյն,
Բերէր պայծա՜ռ Կիրակի...

Այնքա՜ն մաքուր հայրենիքին մէջ հրաշք,
Ըլլա՛ր մեր ճրագալոյցը...
Մանուկներուն եւ մեծերուն ալ համար
Բաշխէր մեզի հոյս ու հաւատք:

Այնքա՜ն մաքուր, մանկութեան պէս պայծառ,
Հանդիպէր ըլլար մէջ
Խորաններու ճակտին դիմաց արքայական,
Հեռու հասնէր շէն ու շէն...

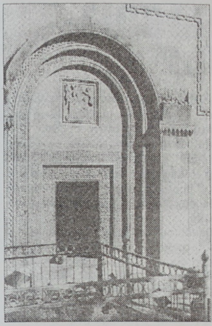

ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՐՏԱՇԵՍՅԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԳԱՀԱԿԱԼՆԵՐԻ ՕՐՈՔ

Սկիզբը՝ էջ 5

Նվաճողական ամբարտավանությամբ լի կայսեր համար Հայաստանի անկախության պահպանումը դիտվեց որպես ապստամբություն, քանի որ, ըստ Դիոն Կասիոսի Պատմությունը համառոտող Քսիփիլինոսի վկայության, Տիգրան IV-ը նախապես չէր ստացել կայսեր համաձայնությունը: Այս նկատի ունենալով՝ Դիոն Կասիոսը գրել է. «երբ հայերն ապստամբեցին, եւ պարթեւներն էլ գործակցում էին նրանց, Օգոստոսն այս ամենից խիստ նեղացավ եւ չէր իմանում ինչպես վարվել: Քանզի ինքը ծերության պատճառով արդեն չէր վստահում անձամբ արշավելու, եւ Տիբերիոսն էլ, ինչպես ասվեց, արդեն հրաժարվել էր, իսկ հզորներից որեւէ մեկին ուղարկել նա չէր համարձակվում, մինչդեռ Գայոսն ու Լուկիոսը դեռեւս երիտասարդ էին եւ անփորձ պետական գործերի մեջ»:

Կարելի է տեսնել, թե իրականում որքան հեռու էր Օգոստոսը Հայաստանը կայսրությանը ենթակա երկիր համարելուց: Հռոմում նույնիսկ չէին կարողանում կողմնորոշվել, թե ում կարելի էր ուղարկել Արեւելք՝ Հայաստանի եւ Պարթեւստանի դեմ գործողությունները գլխավորելու համար: Ընտրությունն ընկավ Օգոստոսի հիշատակված երկու թոռներից Գայոսի վրա, որը գալով Սիրիա (Ասորիք) նահանգը, ինչպես նշել է Դիոն Կասիոսը, մեծ հաջողություն չունեցավ ու վիրավորվեց:

Տիգրան IV-ն անկախ է թագավորել Մեծ Հայքում, ինչպես երեւում է նրա հատած դրամների վրա արված «ԱՐՔԱՅԻ ՏԻԳՐԱՆԻ», «ԱՐՔԱՅԻ ՄԵԾԻ ՏԻԳՐԱՆԻ ՀԵԼԼԵՆԱՍԵՐԻ», «ԱՐՔԱՅԻ ՄԵԾԻ ՏԻԳՐԱՆԻ» եւ, հատկապես, «ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱ ՏԻԳՐԱՆ» մակագրություններից: Տիգրանը թագավորում էր իր քրոջ՝ Էրատոյի հետ միասին, որի պատկերը դրոշմված է այս վերջին բովանդակությամբ դրամի վրա՝ «ԷՐԱՏՈ ՏԻԳՐԱՆ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՔՈՒՅՐ» մակագրությամբ:

Այնուհետեւ Մեծ Հայքի թագավորության գահին անսպասելիորեն հայտնվում է Արտավազդ III-ը, որը, ինչպես ենթադրվում է, Արտաշես II-ի եւ Տիգրան III-ի եղբայրն էր: Նա, ըստ Տակիտոսի, Օգոստոս կայսեր հանձնարարությամբ իր հայրենակիցների վրա թագավոր էր նշանակվել: Նույնպես անսպասելիորեն Արտավազդ III-ը վերանում է Հայաստանի քաղաքական ասպարեզից: Ինչպես գրել է Տակիտոսը, Արտավազդը «գահընկեց արվեց ոչ առանց մեր զենքի վարկաբեկման»: Իսկ դա նշանակում է, որ Հռոմեական կայսրության նվաճողական քաղաքականությունը եւս մեկ անգամ ձախողվեց Հայաստանում:

Սակայն Ք. ծ. ա. 2 թ. քաղաքական իրավիճակն Առաջավոր Ասիայում կտրուկ փոխվեց: Պարթեւստանում տեղի ունեցավ պալատական հեղաշրջում: Հրահատ IV-ն իր կնոջ՝ Մուսայի սադրանքով թունավորվեց իր որդու՝ Հրահատակի ձեռքով, որը եւ տիրացավ պարթեւական գահին: Գայոս Կեսարը, որ նստած էր Ասորիքում, Օգոստոսի գործակալների միջոցով իրականացնում էր կայսրության քայքայիչ գործողությունները Պարթեւստանում եւ Հայաստանում: Տիգրան IV-ն Օգոստոս կայսեր հրամանով չգնաց Գայոս Կեսարի մոտ: Քաղաքական ընդհանուր խառնաշփոթին գումարվեցին ինչ-որ բարբարոսական ցեղերի հարձակումները Հայաստանի վրա, որոնց ընթացքում սպանվեց Հայոց գահին կրկին բարձրացած Տիգրան IV-ը, իսկ Էրատոն հայտնվեց հռոմեացիների ուժեղ ճնշման տակ եւ Ք. ծ. ա.1 թ. զրկվեց գահից:

Գայոս Կեսարը, օգտվելով հանգամանքից, Հայոց թագը հանձնեց Մար Արտավազդի որդուն՝ Արիոբարզան մեդացուն՝ Ատրպատականի արքայատոհմից, որը խնամիական կապ ուներ Արտաշեսյանների հետ, իսկ Ատրպատականը դեռեւս Արտաշես II-ի ժամանակ Հայոց թագավորության կազմում է եղել: Գայոսի խառնվելը Հայաստանի գործերին անհետեւանք չմնաց. հայ ժողովուրդն ապստամբեց եւ իր պայքարի հենակետը դարձրեց Արտագերս բերդը, որի հրամանատարն էր Ադդոնը կամ, ըստ Ստրաբոնի, Ադոռը: Այստեղ ծավալվեցին հերոսական իրադարձություններ, որոնց ընթացքում հայ պաշտպանները ետ մղեցին հռոմեացիների մի քանի գրոհներ: Քաջարի հրամանատար Ադդոնը խոցեց Գայոսին, սակայն ինքն էլ զոհվեց: Օգոստոս կայսրը Հայոց թագը հանձնեց անսպասելի մահացած Արիոբարզանեսի որդուն՝ Արտավազդ IV-ին:

Հայկազյան-Արտաշեսյան հարստության մայրամուտը չէր նշանակում, թե հայկական պետությունը վերացավ կամ նվաճվեց: I դարում Հայոց թագավորությունը շարունակեց իր գոյությունը երկրի հարավային մասում՝ ի դեմս Ուռհա-Եդեսիայում գահակալող Հայոց Աբգար արքայի թագավորության, որն ընդգրկում էր Մեծ Հայքի հարավը, Հայոց Միջագետքը՝ Հյուսիսային Միջագետքի որոշ տարածքներով հանդերձ: Երկրի մնացած մասում, Հռոմի ու Պարթեւաստանի մրցակցության պայմաններում, մինչեւ I դարի 60 թ. իրար հաջորդեցին Տիգրան V, Ոնոն, Զենոն-Արտաշես, Արշակ (I), Կոտիս (Փոքր Հայքի ընդգրկմամբ), Միհրդատ, Հռադամիստ, Տիգրան VI թագավորները:

Նույնիսկ այդպիսի բարդ քաղաքական պայմաններում, երբ այդ թագավորներից ոմանք Հայաստանին հարեւան եւ Հռոմին ենթակա երկրների արքայազներից էին, շնորհիվ հայ ժողովրդի՝ օտար նվաճողների դեմ մղած համառ եւ անձնուրաց պայքարի, հնարավոր եղավ I դարի ընթացքում պահպանել երկրի ամբողջականությունը եւ ամրապնդել Մեծ Հայքի թագավորությունը:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԱՆՏԻՈՔԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՈՒՐԲ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱՍՏՈՒԱԾԱԶԳԵԱՑ
ԹՈՒՂԹ ԵՓԵՍԱՑԻՆԵՐԻՆ

Սկիզբը՝ թիվ 23

ԳԼՈՒԽ Դ

Ցնծում եմ, որ արժանի եղայ խօսելու ձեզ հետ, եւ ուրախ եմ նրանով, ինչը գրեցի ձեզ, որովհետեւ ուրիշ ոչ ոքի չէք սիրում, բացի նրանից, ով Աստծով է ապրում:

[Ժ] Ուրիշ մարդկանց համար նոյնպէս աղօթէք, որ դառնան առ Աստուած, որովհետեւ ապաշխարութեան յոյս կա՛յ նրանց համար: Աղաչէք նրանց, որ ձեր գործերում աշակերտեն ձեզ: Եւ նրանց մեծաբանութեան դիմաց խոնարհութիւն ունեցէք, ի պատասխան նրանց հերձուածի՝ աղօթէք, հակառակ նրանց մոլորութեան՝ դուք հաւատքի մէջ հաստատուն մնացէք, նրանց անմտութեան դիմաց դուք հանդարտ եղէք եւ մի՛ ջանացէք նրանց նմանուել: Այլ հեզութիւն ունեցէք եւ ջանացէք Աստծուն նմանուել, որպէսզի չարի արմատ չգտնուի ձեր մէջ, այլ մարմնով ու հոգով մնաք ամենայն մաքրութեամբ եւ ամօթխածութեամբ ի Յիսուս Քրիստոս:

[ԺԱ] Վերջին ժամանակներն են, պատկառէ՛ք Աստծոյ երկայնմտութիւնից, որպէսզի դա ձեզ դատաստանի չարժանացնի: Վախենա՛նք, եղբայրներ, գալիք բարկութիւնից եւ կամ սիրե՛նք այն շնորհը, որն ունենք այս աշխարհում, միայն թէ ճշմարիտ կեանքով լինենք Յիսուս Քրիստոսի մէջ: Թող ոչինչ հաճելի չլինի ձեզ, բացի Նրանից, Ում համար ես էլ եմ նոյն յոյսով շրջում շղթաների մէջ, որոնք շղթաներ չեն, այլ հոգու մարգարիտներ, որոնցով Աստուած կը տայ ինձ յառնել մեռելների միջից: Եւ ձեր աղօթքներով կը կարողանամ միշտ հաղորդակից լինել եփեսացի քրիստոնեաների հետ, ովքեր ամէն ժամ առաքեալների հետ էին մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի զօրութեամբ:

[ԺԲ] Գիտեմ, թէ ով եմ կամ ում եմ գրում. ես դատապարտեալ եմ, իսկ ձեզ վրայ ողորմութիւն եղաւ, ես՝ տագնապի մէջ, իսկ դուք՝ հաստատուած: Դէպի ձեզ են [գալիս] այն ճանապարհորդները, ովքեր նահատակւում են Աստծոյ համար: Դուք սուրբ Պօղոսի խորհրդակիցներն էք, ով ունի երանութիւնների վկայութիւնը եւ ում ոտքերի պատուանդանի տակ թող տայ Աստուած ինձ գտնուել, երբ ներկայանամ Աստծուն: Արդ, իմ բոլոր նամակներում յիշում եմ ձեզ ի Յիսուս Քրիստոս:

ԳԼՈՒԽ Ե

[ԺԳ] Յաճախակի, ամէն ժամ, հաւաքուէք Գոհութեան եւ փառաբանութեան համար, քանզի ձեր միաբանութիւնից ու հաւատքից տկարանում է սատանայի զօրութիւնը եւ եղծւում՝ նրա յիշատակը: Ոչինչ աւելի չէ, քան հաւատն ու խաղաղութիւնը, որոնցով խափանւում են երկնաւորների եւ երկրաւորների [յարուցած] բոլոր պատերազմները:

[ԺԴ] Սրանցից ոչ մէկն էլ ձեր կողմից չի մոռացուած, եթէ կատարելապէս ձեր մէջ ունէք Յիսուս Քրիստոսին: Հաւատն ու սէրը սկիզբն ու աւարտն են. հաւատը սկիզբն է, իսկ սէրը՝ աւարտը: Ուր այս երկուսը միասին են, այնտեղ են նաեւ Աստուած եւ միւս բոլոր բարի գործերն ու առաքինութիւնները: Չկայ մէկը, որ խոստովանի, թէ հաւատ ունի, եւ մեղանչի, եւ ոչ՝ որ սէր է ստացել, եւ ատի. որովհետեւ ծառն իր պտղից է ճանաչւում [Մատթ. ԺԲ 33]: Այդպէս էլ ովքեր խոստովանում են, թէ Քրիստոսինն են, իրենց գործերից են ճանաչւում: Բարւոք չէ գործերի միայն խոստումը՝ առանց մինչեւ վերջ [տեւող] արդիւնքի եւ հաւատքի զօրութեան:

[ԺԵ] Լաւ է, երբ մէկն ինչ-որ բան է եւ լռում է, քան որ ոչ մի բան չէ եւ խօսում է: Լաւ է, երբ մէկը սովորեցնում է այն, ինչ նախ ինքը գործում է եւ ապա՛ ասում: Մէկ է Ուսուցիչը, Ով գործում է եւ ասում՝ լռութեամբ կատարելով Իր Հօրն արժանի գործեր: Ճշմարտապէս զօրաւոր է, ով ստացել է Յիսուսի խօսքը եւ ականջ է դնում Նրա հեզութեանը՝ կատարեալ լինելու համար, որպէսզի գործի, ինչ որ խօսում է, եւ ճանաչուի նրանով, ինչի մասին լռում է: Տիրոջ կողմից մոռացուած ոչինչ չկայ, նաեւ մեր ծածուկ բաներն են Նրան յայտնի: Ամէն ինչ գործենք այնպէս, ասես Նա մեր մէջ է բնակուած, որպէսզի Նրա տաճարը լինենք, իսկ Նա՝ մեր Աստուածը, եթէ արդարութեամբ սիրենք Նրան:

[ԺԶ] Մի՛ խաբուէք, եղբայրներ, ովքեր սիրում են [ուրիշների] ինչքը, Աստծոյ արքայութիւնը չեն ժառանգի: Եթէ այսպիսիք մեռնում են, որքա՞ն առաւել [մահուան արժանի են] նրանք, ովքեր չար ուսմունքով ապականում են Աստծոյ հաւատը, ինչի համար Փառքի Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոսը, խաչուեց: Ով սա ուրանում է, անշէջ կրակի մէջ կ'ուղարկուի, ինչպէս նաեւ նրան լսողը:

[ԺԷ] Մեր Տէրն այն բանի համար անոյշ իւղն ընդունեց Իր գլխին, որ Իր եկեղեցին անապական անուշահոտութեանը բերի: Ուրեմն մի՛ օծուէք այս աշխարհի իշխանի չարութեան հոտով, որպէսզի ձեզ չհեռացնի խոստացուած կեանքից: Սրա՛ համար ընդունեցինք Աստծոյ գիտութիւնը, որը Յիսուս Քրիստոսն է: Ուրեմն ինչո՞ւ ենք յիմարաբար կորչում եւ շնորհից չենք պարտաւորւում հաւատալու, թէ մեր Քրիստոս Աստուածը ճշմարտապէս չարչարուեց:

[ԺԸ] Հոգիս երկրպագում է խաչին, որն անհաւատների համար գայթակղութիւն է, իսկ ձեզ՝ հաւատացեալներիդ համար՝ փրկութիւն եւ յաւիտենական կեանք: Ո՞ւր է իմաստունը, ո՞ւր է քննիչը, ո՞ւր է նա, ով պարծենում է աշխարհիկ գիտութիւններով:

ԳԼՈՒԽ Զ

Մեր Աստուած Յիսուս Քրիստոսը յղացուեց Մարիամից, Հայր Աստծոյ տնօրինութեամբ, ծնուեց Սուրբ Հոգու միջոցով, Դաւթի զաւակից, եւ մկրտուեց՝ մաքրելու ջրերի ապականութիւնը:

[ԺԹ] Եւ Մարիամի կուսութիւնն ու նրա ծնելը, այլեւ Տիրոջ մահը ծածուկ պահուեցին այս աշխարհի իշխանից: Զարմանալի եւ մեծաձայն երեք խորհուրդ կատարուեց Աստծոյ խոնարհութեամբ: Ինչպէ՛ս աշխարհում յայտնի դարձաւ երկնքում ծագած աստղը, որն առաւել էր, քան բոլոր աստղերը: Ինչպէ՛ս անպատմելի էր նրա լոյսը, եւ տարբեր՝ նրա տեսքը: Եւ բոլոր աստղերն արեգակի եւ լուսնի հետ գունդ կազմեցին այդ աստղի համար, որովհետեւ նրա լոյսն առաւել էր, քան բոլորինը: Եւ աղաղակ եղաւ, թէ որտեղի՞ց է նրա այդ նոր կերպարանքը, որ նման չէ միւսներին: Եւ այս պատճառով խափանւում էին աստղագէտների բոլոր կախարդանքները եւ սպառւում՝ չարի խաբէութիւնները, հին թագաւորութիւնը քակւում էր Աստծոյ յայտնութեամբ, Ով մարմնացաւ այս նոր յաւիտեանի կեանքի համար: Սա եղաւ սկիզբն այն ամէնի, որ Աստծով իրականացաւ (Խօսքը Տիրոջ՝ Նրա Հօր կողմից կանխապէս որոշուած ու պատրաստուած տնօրինութիւնների մասին է, որոնցից առաջինը եղաւ Նրա ծնունդը.- թրգմ.):

Սրանից բոլորը միասին զարհուրեցին, որովհետեւ մահուան խափանումն էր իրագործւում:

[Ի] Եթէ իմ Տէր Յիսուս Քրիստոսն ինձ արժանի դարձնի, ըստ Նրա կամքի՝ ձեզ գրելիք իմ միւս թղթում կը յայտնեմ ձեզ այն խորհրդի տնօրինութեան մասին, որի մասին սկսեցի [խօսել], Նոր Մարդու վերաբերեալ, Ով Յիսուս Քրիստոսն է, Նրա հաւատով ու սիրով, չարչարանքներով ու յարութեամբ: Մանաւա՛նդ, եթէ Տէրն ինձ յայտնի, կ'ասեմ, եթէ ամէնքդ՝ ձեզանից իւրաքանչի՛ւրը, միասին հաւաքուէք շնորհով եւ մէկ հաւատքով Յիսուս Քրիստոսի, Ով մարմնով եղաւ Դաւթի զաւակից եւ մարդու Որդի է եւ Աստծոյ Որդի: Իսկ այժմ՝ ուղիղ մտքով լսէ՛ք եպիսկոպոսին ու քահանաներին եւ մշտապէս բեկանէ՛ք մէկ Հացը, որը կեանքի դեղ է: Որովհետեւ ով մաքրութեամբ ընդունում է նրանից, չի մեռնում, այլ Յիսուս Քրիստոսի միջոցով ապրում է Աստծով:

[ԻԱ] Հոգիս թող ձեր հոգիների փոխարէ՛ն լինի (Ս. Իգնատիոսի թղթերում յաճախ հանդիպող այս խօսքը սիրոյ արտայայտութիւն է, որի իմաստը կարող է լինել՝ «թող ես զոհ դառնամ ձեզ համար»), եղբայրներ, ինչ որ ուղարկեցիք ինձ Զմիւռնիա, ընդունեցի, որովհետեւ այնտեղից եմ գրում ձեզ: Գոհանում եմ Աստծուց եւ սիրում եմ Պողիկարպոսին. յիշէ՛ք ինձ շարունակ, ինչպէս մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսն էլ ձեզ է [յիշում]: Աղօ՛թք արէք Ասորիքի եկեղեցու համար, որովհետեւ այնտեղից եմ շղթայակապ տարւում Հռոմ՝ սրանում գտնուող հաւատարիմ առաքեալի նման, եթէ Աստծուց պատուի արժանանամ: Ո՛ղջ եղէք մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի՝ ամէնի Յոյսի, Հայր Աստծով: Շնո՜րհ ձեզ: Ամէն:

Թարգմանությունը՝ Ս. Ս.-ի

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ - ՆՈՐ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍԵՐՄԵՐ

Դարեր ի վեր համաշխարհային քաղաքակրթության ու գիտության որոշակի ոլորտներ զարգացել են՝ անպայմանորեն հաշվի առնելով նաեւ հոգեւորականների ու աստվածաբանների կարծիքները: Խորհրդային Միությունում, ցավոք, այդ ավանդույթն խափանված էր: Ուստի այսօր Հայաստանում աստվածաբանությունը՝ որպես գիտական հիմք, սկսում է նոր-նոր հետաքրքրության առարկա դառնալ: Այս հաճելի իրողությունն է փաստում եւ Հայաստանում նորաստեղծ գիտական մոտեցման անհրաժեշտության մասին իր կարծիքն է ներկայացնում հոգեբան, ԵՊՀ հոգեբանության ամբիոնի դոցենտ, մանկավարժական գիտությունների թեկնածու Սվետլանա Հարությունյանը:

Կից սենյակում

- Տիկի՛ն Հարությունյան, ինչո՞վ է պատճառաբանված Ձեր այն պնդումը, թե գիտությունն ու կրոնը պետք է քայլեն կողք կողքի:

- Եթե հետեւենք գիտության զարգացմանը, ապա անպայման կառնչվենք անխուսափելի մի փաստի: Գիտության բոլոր ճյուղերում կան դեպքեր, երբ ուղղակի անհնար է լինում գիտականորեն հասկանալ ու բացատրել որոշ երեւույթներ: Կամա թե ակամա առաջ է քաշվում աստվածային ուժի գոյության վարկածը, որին ես համամիտ եմ թե՛ իբրեւ անհատ, թե՛ իբրեւ մասնագետ: Որպես մարդ՝ հավատում եմ Աստծո գոյությանը, իսկ իբրեւ հոգեբան կարծում եմ, որ Աստված է մարդուն տվել սեր, կամք եւ ազատություն: Երբ գիտակցենք աստվածատուր այդ շնորհների կշիռը, ապա ազատ կամքով պիտի ձգտենք մեր էության բացահայտմանը եւ գոյության իմաստավորմանը: Այդ դեպքում է, որ կգտնենք ոչ միայն մասնագիտական, այլեւ անլուծելի թվացող առօրեական հարցերի պատասխանները:

Մինչեւ 19-րդ դարի վերջը նույնիսկ գիտական գրականության մեջ հիշեցումներ ու հղումներ են եղել Աստվածաշնչին: Տեղին է հիշել այն միտքը, թե կրոնն ու գիտությունը քույրեր են, որոնք պիտի առաջ գնան ձեռք ձեռքի տված:

- Բայց ինչո՞ւ հենց հոգեբանությունը պիտի լինի գիտության «ընտրյալ» ճյուղը:

- Հոգեբանությունը գիտությունն ու կրոնն իրար կապող օղակը պիտի լինի, որովհետեւ հոգեբանությունն է այն գիտությունը, որն ուսումնասիրում է մարդուն որպես համակարգ՝ իր արտահայտության բոլոր մակարդակներով՝ ֆիզիկական, հոգեւոր եւ ոգեղեն: Հոգեբանությունն է, որ ուսումնասիրում է մարդու հոգեկանի զարգացման ինչպես բնագիտական-կենսաֆիզիոլոգիական հիմունքները, այնպես էլ՝ հոգեւոր: Հոգեբանությունն է, որ կամուրջ պիտի լինի գիտության եւ կրոնի ընդհանրական մոտեցումների միջեւ: Որովհետեւ կոնկրետ հոգեբանության համար հոգու՝ որպես կենսաբանական հասկացության սահմանումը կիսատ է եւ ոչ լիարժեք: Առանց աստվածաբանության ուսումնասիրության՝ մեզ համար անպատասխան են մնում ոգեղենի հոգեբանությունը, հավատքի ու կրոնի հոգեբանությունը: Այս հարցերը դեռեւս բաց են: Ինչո՞ւ: Շատ պարզ պատճառով, որ ժամանակակից հոգեբանությունն ու աստվածաբանությունը հարաբերության լուրջ եզրեր չեն ունեցել:

- Արդյո՞ք աթեիստական աշխարհայացքով ու մտածելակերպով ձեւավորված հետխորհրդային հոգեբանությունն ունակ է աստվածաբանություն ուսումնասիրելու ու ճիշտ գնահատելու այն:

- Ռուսաստանում վերջերս տպագրվել եւ ընթերցողի սեղանին է դրվել «Քրիստոնեական հոգեբանության հիմունքներ» գիրքը, որի լույսընծայումը հույս է ներշնչում, թե այս գիտությունը կծաղկի: Ընդհանրապես որոշ պրակտիկ հոգեբաններ շատ մասնագիտական հարցերի պատասխաններ գտնում են՝ աստվածաշնչյան դրվագների հետ նմանեցնելով: Օրինակ՝ հոգեբանները *«Չգիտեն, թե ինչ են անում»* (Ղուկ. ԻԳ 34) արտահայտությունը տարածում են նաեւ հոգեբանական խնդիրներ ունեցող մարդկանց վրա: Սրանով կարող ենք փաստել, որ ուղղակի մեր աչքի առաջ ծնվել ու հասունանում է գիտական մի ուղղություն, որ կարող է կրել քրիստոնեական հոգեբանություն անունը: Իմ կարծիքով՝ հոգեբանությունն ու աստվածաբանությունը պետք է ուսումնասիրեն հոգին՝ ոչ միայն որպես ուղեղի նյութական արտադրություն, այլեւ հոգեւոր ու ոգեղեն երեւույթ: Ուզում եմ նշել նաեւ, որ հոգեբանությունը որպես հոգեթերապեւտիկ ազդեցություն է նկատում աղոթքը: Եվ բոլորովին անպայման չէ, որ աղոթողը գիտակցի բառերը: Շատ անգամ կրկնվելով՝ քանակը ինչ-որ մի պահի դառնում է որակ: Այս առումով Գրիգոր Նարեկացու տեքստերն ունեն բացառիկ թերապեւտիկ արժեք:

Կարծում եմ՝ հոգեբաններն այս նոր ուղղության տարածման ու զարգացման շնորհիվ կարող են գտնել աղանդների հարցի լուծման բանալին, որը հոգեկան մեծ շեղումների պատճառ է դառնում:

- Դուք նշեցիք, որ աստվածաշնչյան մեջբերումները հոգեբանական վերլուծությունների «բանալի» կարող են լինել: Ենթադրում եմ, որ կարելի է նաեւ այլ նմանությունների մասին խոսել, օրինակ՝ ինչո՞ւ ոմանք գնում են հոգեբանի մոտ, մյուսները՝ քահանայի: Կամ՝ ինչո՞ւ մտավոր մեղքը թե՛ հոգեբանի, թե՛ հոգեւորականի համար համարժեք եւ նույնիսկ առավել է կատարածից:

- Իմ կարծիքով՝ հոգեբանի մոտ գալիս են՝ իրենց մեղքի բաժինը չգիտակցելով, իսկ քահանայի մոտ գնում են այն ժամանակ, երբ իրենք իրենց համար բացահայտել են արդեն իրենց մեղքը եւ մեղքերի թողության կարիք ունեն: Հաջորդ փուլը քավությունն է, որը հոգեբանն անցկացնում է յուրովի, իսկ քահանան, կարծեմ, ապաշխարանքի միջոցով: Վերջինն ավելի արդյունավետ եմ համարում, քանի որ պատճառահետեւանքային կապը հստակ է գործում. մեղք եմ գործել, պիտի պատժվեմ, կամ պատասխան տամ արածիս համար, սակայն չպետք է բացառել նաեւ այն դեպքերը, երբ ապաշխարությունը «դաստիարակչական» նշանակություն ունենալու փոխարեն վերածվում է Աստծո հետ մեղավորի «գործարքի»:

Հոգեբանի ու կրոնավորի պահանջը նույնն է. ինչ արվում է, պետք է արվի սիրով ու հիմնովին գիտակցելով կատարած մեղքի ծանրության աստիճանը:

Հոգեբան մասնագետների համար եւս մտովի մեղսագործելն ավելի վատ է, քան այն գործադրելը: Հոգեբանության մեջ կոնկրետ օրինակն ագրեսիան է: Ֆիզիկոսներն ապացուցում են, որ միտքը, հույզը ալիք են: Այն անընդհատ մի ուղղությամբ ուղղորդելը ի վերջո հավասարազոր է լինում մեխանիկական ուժի, որն էլ կարող է դրդիչ հանդիսանալ: Հոգեբանության մեջ, օրինակ, ապացուցված է, որ այն երեխան, որն անցանկալի է եղել մոր համար, ավելի շատ է հակված ինքնասպանության: Այսինքն՝ մոր չունենալու մտքի ալիքն ուղարկվել է երեխային, ում հոգեկանում էլ կարող է կարծրանալ անցանկալի լինելու բարդույթը:

Իսկ որպես տարբերություն՝ կնշեի հոգեբանության մեջ հայտնի փսիխոանալիզը: Այս ուղղությունը մերժում է մարդու գիտակցական վարքը: Սրան հակադրվում է քրիստոնեական հոգեբանությունը, որի մասնագետը կարող է լինել թե՛ լավ պատրաստված հոգեւորականը, թե՛ հավատացյալ հոգեբանը:

Զրույցը վարեց
Սուսաննա ՄԱՐԳԱՐՅԱՆԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՎԻՐԱՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻՑ

ՍԱԹԽԱՅՈՒՄ ՕԾՎԵՑ Ս. ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԵՍ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Դեկտեմբերի 15-ին Վիրահայոց թեմի Նինոծմինդայի տարածաշրջանի Սաթխա գյուղում, շնորհիվ Վրաստանի Ազգային ժողովի պատգամավոր Հենզել Մկոյանի, Եկատերինբուրգում բնակվող Սամվել եւ Արամ Սանոսյանների, ինչպես նաեւ գյուղաբնակ մյուս բարերարների ֆինանսական աջակցության, օծվեց Ս. Մեծն Ներսես եկեղեցին:

Օծման հանդիսավոր արարողությունը կատարվեց ձեռամբ Շիրակի թեմի բարեխնամ առաջնորդ Տ. Միքայել եպս. Աջապահյանի: Ներկաների թվում էին Վիրահայոց թեմի նորանշանակ առաջնորդ Տ. Վազգեն վրդ. Միրզախանյանը, Սամցխե-Ջավախքի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Բաբկեն աբղ. Սալբիյանը, Մայր Աթոռի միաբան Տ. Արշեն աբղ. Սանոսյանը, Ախալքալակի Ս. Խաչ առաջնորդանիստ եկեղեցու հոգեւոր հովիվ Տ. Սամվել քհն. Թորոսյանը, Ախալքալակի հայ կաթողիկե համայնքի հոգեւոր հովիվ Եղիա վարդապետը, այլ հոգեւորականներ, սարկավագներ, տեղական իշխանությունների ներկայացուցիչներ, մեծաթիվ հրավիրյալներ Ռուսաստանից, տարածաշրջանից, Ջավախք աշխարհից, ինչպես նաեւ Հայաստանից:

Երկար տարիների ընդմիջումից հետո, ի վերջո, սաթխացիների բարի կամքով ու ջանքերով, գյուղի եւ տարածաշրջանի քրիստոնյա հայորդիների առջեւ իր դռները հյուրընկալորեն բացեց գյուղի գողտրիկ եկեղեցին: Այս երկրամասում հայը շարունակում է մեծ ջանքերի գնով պահպանել հայրերից ավանդվածը՝ ազգությունն ու հավատը: Կրկին կյանքի կոչվեց հարազատ գյուղի աղոթատունը, նրան շունչ ու կենդանություն հաղորդվեց, որպեսզի համագյուղացիներն այլուր կառչած մնան հարազատ եկեղեցուն ու առաքելահիմն հավատին: Այժմ արդեն իրականությամբ է զգեստավորվել տեղաբնակ մեր հայրենակիցների նվիրական երազանքը:

Ժամը 11.00-ին սկսվեց եկեղեցու լվացումը՝ համաձայն նախնյաց սրբազան արարողակարգի: Ըստ այդմ լվացվեց ողջ աղոթատունը նախ սովորական ջրով, ապա՝ գինով: Որից հետո հանդիսավորաբար կատարվեց օծումը: Սրբալույս մյուռոնով համապատասխանաբար օծվեցին եկեղեցու չորս անկյունները, վեց սյուները, դուռը, Սեղանը, Խորանը, իսկ վերջում՝ եկեղեցու զանգը:

Ս. Մեծն Ներսես եկեղեցու օծումը, որին ներկա էին մեծաթիվ ուխտավորներ հայաբնակ մյուս գյուղերից, ավարտվեց ժամը 12.00-ին:

Օծման հանդիսավոր արարողությունից անմիջապես հետո՝ մինչ մատուցվելիք Սուրբ եւ անմահ Պատարագը, հանգամանալից եւ ոգեշունչ քարոզ խոսեցին նորանշանակ առաջնորդը, ինչպես նաեւ Շիրակի թեմի առաջնորդ եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Միքայել եպս. Աջապահյանը՝ նախ շնորհավորելով ներկաներին օրվա հանդիսավորության առիթով, ապա մաղթելով, որ նորաօծ տաճարի քարեղեն լռությունը փոխարինվի հավատացյալների աղոթք-մրմունջներով, նորապսակների աստվածահաճ խոստումներով, մկրտվող մանկան ճիչ-աղաղակով:

Այնուհետեւ սրբագործված եկեղեցում մատուցվեց անդրանիկ Սուրբ Պատարագը: Օրվա պատարագիչն էր Սամցխե-Ջավախքի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Բաբկեն աբղ. Սալբիյանը:

Դպրաց բաժինը երգեց Ախալքալակի Ս. Խաչ եկեղեցու «Հայաստան» երգչախումբը:

Ս. Պատարագից հետո նորաօծ Ս. Մեծն Ներսես եկեղեցում կատարվեց առաջին սուրբ մկրտությունը:

Տոնական տրամադրությունը շարունակվեց նաեւ եկեղեցուց դուրս: Հավարտ հոգեւոր արարողակարգերի՝ կատարվեց մատաղօրհնություն, եւ տրվեց սիրո ճաշ՝ ագապե:

Գյուղի հարսանյաց սրահում ներկաների համար հայրենասիրական եւ հոգեւոր երգերի կատարմամբ հանդես եկան «Հայաստան» երգչախմբի սաները:

Մ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Ստամբոլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
Հեռախոս՝ (0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 8. 1. 2003 թ.
Տպաքանակը՝ 2500 **Գինը՝ 50 դրամ**